

บทที่ 2

เอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับงานวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับประถมศึกษาที่จัดพิมพ์ครั้งสุดท้ายโดยสำนักพิมพ์เอกชนระหว่างปี พ.ศ. 2529-2537" ผู้วิจัยจึงศึกษาและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ดังนี้

1. หลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
2. ความหมายและความสำคัญของหนังสือประกอบการเรียน
3. การใช้หนังสือประกอบการเรียน
4. ลักษณะของหนังสือประกอบการเรียนที่ดี
5. แนวทางในการวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

สาระสำคัญกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเป็นกลุ่มประสบการณ์หนึ่งใน 5 กลุ่มของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เป็นกลุ่มประสบการณ์ที่จัดขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในด้านอนามัย ประชากร การเมือง การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงสภาพปัญหากระบวนการแก้ปัญหาและสามารถนำประสบการณ์

เหล่านี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ซึ่งจะต้องปลูกฝังให้มีคุณลักษณะ ดังนี้ คือ

1. มีความเข้าใจพื้นฐานและปฏิบัติตนให้ถูกต้องในด้านสุขภาพอนามัย ทางร่างกายและจิตใจ ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม
2. มีความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมและธรรมชาติ มีนิสัยใฝ่หา ความรู้อยู่เสมอ
3. สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
4. มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สามารถนำความรู้ทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้
5. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อม
6. มีความเข้าใจ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข
7. เข้าใจหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยตระหนักในหน้าที่ความ รับผิดชอบปฏิบัติในขอบเขตแห่งสิทธิ เสรีภาพ
8. มีความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย และความเป็นเอกราชของ ชาติ เทอดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (กรมวิชาการ, 2534)

จะเห็นได้ว่ากลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนอกจากจะมีจุดประสงค์ ที่ต้องการปลูกฝังคุณลักษณะที่จะช่วยให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถนำความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ไปใช้ในการดำรงชีวิตได้แล้ว สุน อมรวินิจฉัย (2526) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มุ่งเปลี่ยนแปลงและสร้างเสริมชีวิตไปในแนวทางที่พึงประสงค์ ซึ่งได้กำหนด ลักษณะชีวิตที่ควรสร้างเสริมไว้ 4 ด้าน คือ

1. ชีวิตที่อยู่รอด มุ่งสร้างประสบการณ์ที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของ ผู้เรียน มีพลานามัยที่สมบูรณ์รอดพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ
2. ชีวิตที่อยู่ดีมุ่งสร้างประสบการณ์ที่ช่วยให้ชีวิตมีหลักฐานที่มั่นคงขึ้น

ให้ผู้เรียนมีแนวทางในการประกอบอาชีพ รู้จักการผลิต การใช้ การทำมาหากิน การออมทรัพย์ และสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและทางสังคม

3. ชีวิตท่ามกลางสภาพแวดล้อม มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจทักษะ และเจตคติจะช่วยให้ชีวิตพัฒนาไปด้วยดี ปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพ และความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นมนุษย์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและ เทคโนโลยี ประสบการณ์เหล่านี้จะช่วยให้ชีวิตมีความสุขได้

4. ชีวิตที่มีหลักการ มุ่งเน้นถึงหลักการและคุณธรรมในการดำรงชีวิต ที่เรียกว่า วัฒนธรรมความภูมิใจในชีวิตไทย สร้างศรัทธาและความเชื่อในระบอบ การปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สร้างความสนใจและความรับผิดชอบในหน้าที่ของพลเมืองไทย

จากจุดประสงค์ ของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตดังกล่าว จะเห็น ได้ว่ากลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เป็นกลุ่มประสบการณ์ที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จัก ชีวิต รู้จักสิ่งแวดล้อมรู้จักหลักในการดำรงชีวิต สามารถปรับตัวให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงของชีวิต และแก้ปัญหาของชีวิตได้ โดยจะ เริ่มเน้นที่ตัวบุคคลหรือตัว ผู้เรียนก่อนแล้วค่อย ๆ ขยายออกไปเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับ สิ่งแวดล้อมในสังคมและเน้นบทบาทของผู้เรียนในฐานะพลเมืองของชาติในที่สุด

การจัดขอบข่ายเนื้อหาและโครงสร้างกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ในการจัดเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนี้ เป็นการบูรณา การเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์และสุขศึกษาเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังเพิ่ม ปัญหาและกระบวนการแก้ปัญหาต่าง ๆ เข้าไปด้วย (วรภรณ์ ศานติธรรม, 2532) ดังนั้น จึงทำให้กลุ่มประสบการณ์นี้มีขอบข่ายเนื้อหาที่กว้างขวาง

สุน อมรวิวัฒน์ (2526) ได้กล่าวถึงความกว้างขวางของขอบข่าย เนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตไว้ว่า ครอบคลุมเรื่องใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ปัญหาและความต้องการของชีวิตคนไทย อันได้แก่ เรื่องสุขภาพ อนามัยทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ การป้องกันและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหา ความยากจน ได้แก่ การขาดความรู้พื้นฐานในการทำมาหากิน การใช้จ่ายและ การเก็บออม รวมถึงความต้องการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติและปลอดภัย

2. การเรียนรู้เรื่องการเมืองไทย ให้เข้าใจและเห็นคุณค่าของ วัฒนธรรมศาสนา การปกครอง การเมืองและสังคมไทยรวมถึงหลักการ หน้าที่ สิทธิความรับผิดชอบของพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุข

3. การปรับตัวของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เช่น พืช สัตว์ ดิน น้ำ ลม แสง ดวงอาทิตย์ ดวงดาว ป่าไม้ ภูเขา หินแร่ ฯลฯ และสิ่งแวดล้อม ที่เป็นเทคโนโลยี เช่น เครื่องผ่อนแรง สารเคมี พาหนะและเครื่องมือในการสื่อสาร คอมพิวเตอร์ ฯลฯ เน้นการจัดความขัดแย้ง การสงวนรักษาและการใช้ประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า

4. กระบวนการแก้ปัญหาของชีวิตและสังคม ซึ่งหมายถึงความรู้ ทักษะ และแนวปฏิบัติที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถดำรงและดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข

จ่านง พรายแยมแซ (2531) ได้แบ่งขอบข่ายเนื้อหากลุ่มสร้างเสริม ประสบการณ์ชีวิตออกเป็น 3 หมวด คือ

1. หมวดเกี่ยวกับตัวเรา ได้แก่ เนื้อหาที่ว่าด้วยการรักษาความ สะอาดและการดูแลรักษาอวัยวะต่าง ๆ ของตัวเรา อาหาร สุขนิสัยในการ รับประทานอาหารและการขับถ่าย การออกกำลังกายและการพักผ่อน อุบัติเหตุ และการป้องกัน ตลอดจนการใช้เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การรู้จักช่วยตัวเอง

2. หมวดที่เกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อม ได้แก่ เนื้อหาที่ว่าด้วยพืช สัตว์โลกที่เราอาศัยอยู่ประกอบด้วย ดิน หิน แร่ น้ำ อากาศ และแม่เหล็กไฟฟ้า การรู้จักสารเคมี วิธีเก็บรักษา วิธีป้องกันอันตราย และป้องกันมลพิษ รวมทั้ง เรื่องราวที่ห่างไกลออกไปในจักรวาลและอวกาศ

3. หมวดที่เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เนื้อหาที่ว่าด้วยชีวิต
 ในบ้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและชุมชน อาชีพการทำมาหากิน ทรัพยากร
 ธรรมชาติ การอนุรักษ์การนับถือศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี จริยธรรม
 คุณธรรม ความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาและองค์พระมหากษัตริย์ รวมทั้งการเมือง
 การปกครอง และเรื่องราวที่น่าสนใจของประเทศเพื่อนบ้าน

จากขอบข่ายเนื้อหาของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตดังกล่าว สุนน
 อมรวิวัฒน์ (2526) ได้สรุปลักษณะของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตโดยตรง ได้แก่
 สุขภาพอนามัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม การทำมาหากินเป็นต้น และ
 เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีผล หรืออิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจของเรา เช่น ปรัชญาการณ
 ธรรมชาติ เทคโนโลยี จักรวาลและอวกาศ พลังงานและสารเคมี เป็นต้น ซึ่ง
 เนื้อหาทั้งสองประเภทต่างก็มีความสำคัญในการเตรียมประสบการณ์ชีวิตและ
 จะต้องนำมาผสมผสานอย่างได้สัดส่วนสมดุลย์กัน โดยมุ่งที่คุณภาพของชีวิตของ
 ผู้เรียนเป็นเป้าหมายสำคัญ

ดังนั้น โครงสร้างเนื้อหาของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตตาม
 หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) จึง
 บูรณาการเนื้อหาทั้งหมดให้ผสมผสานกลมกลืนกัน แล้วจัดเป็นหน่วยโดยเชื่อมโยง
 เนื้อหาในเรื่องที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน มาจัดเป็นหน่วยต่าง ๆ เริ่มจากตัวเอง
 และสิ่งแวดล้อมที่ขยายกว้างออกไปตามวัยและประสบการณ์ ซึ่งกำหนดเนื้อหา
 ออกเป็น 11 หน่วย และแบ่งระยะเวลาการเรียนออกเป็น 3 ช่วง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 โครงสร้างเนื้อหาของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หลักสูตร
ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

ลำดับ	ชื่อหน่วย	ช่วงชั้น		
		ป. 1-2	ป. 3-4	ป. 5-6
1	สิ่งมีชีวิต	/	/	/
2	ชีวิตในบ้าน	/	/	/
3	สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา	/	/	/
4	ชาติไทย	/	/	/
5	ข่าว เหตุการณ์ วันสำคัญ	/	/	/
6	การทำมาหากิน		/	/
7	พลังงานและสารเคมี		/	/
8	จักรวาลและอวกาศ		/	/
9	ประเทศเพื่อนบ้าน			/
10	ประชากรศึกษา			/
11	การเมืองการปกครอง			/

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

จากโครงสร้างของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตดังกล่าว จะเห็นว่าทั้ง 3 ช่วงระดับชั้นจะมีบางส่วนที่ซ้ำซ้อนกัน แต่ความยากง่าย ขอบข่ายและรายละเอียดของเนื้อหาจะต่างกันออกไป ซึ่งจะกล่าวเฉพาะโครงสร้างใหญ่ ๆ พอสรุปได้ดังนี้

ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 กำหนดให้เรียนหน่วยที่ 1-5 ซึ่งมี
หน่วยย่อยทั้งหมด 10 หน่วยคือ

หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต แบ่งเป็นหน่วยย่อย 4 หน่วย ได้แก่ ตัวเรา พืช สัตว์ และความสัมพันธ์ระหว่างคน สัตว์และพืช

หน่วยที่ 2 ชีวิตในบ้าน ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา แบ่งเป็น 4 หน่วยย่อย ได้แก่
โรงเรียน ของเรา ชุมชนของเรา สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และมนุษย์กับ
สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

หน่วยที่ 4 ชาติไทย แบ่งเป็น 2 หน่วยย่อย ได้แก่ ชาติไทยของเรา
พระมหากษัตริย์และพระราชินี

หน่วยที่ 5 ข่าว เหตุการณ์และวันสำคัญ ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 กำหนดให้เรียนหน่วยที่ 1-8 ซึ่งมี
หน่วยย่อยทั้งหมด 13 หน่วย คือ

หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต แบ่งเป็น 3 หน่วยย่อย ได้แก่ ตัวเรา พืช และ
สัตว์

หน่วยที่ 2 ชีวิตในบ้าน ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา แบ่งเป็น 2 หน่วยย่อย ได้แก่ จังหวัด
ของเรา และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

หน่วยที่ 4 ชาติไทย แบ่งเป็น 4 หน่วย ได้แก่ ชาติไทยในปัจจุบัน
ประวัติศาสตร์สุโขทัย ศาสนาในประเทศไทย และพระมหากษัตริย์กับสังคมไทย

หน่วยที่ 5 การทำมาหากิน ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

หน่วยที่ 6 พลังงานและสารเคมี แบ่งเป็น 4 หน่วยย่อย ได้แก่
ความร้อนและแสงสว่าง เสียง แสง สารเคมีและเชื้อเพลิง

หน่วยที่ 7 จักรวาลและอวกาศ ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

หน่วยที่ 8 ข่าว เหตุการณ์ และวันสำคัญ ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 กำหนดให้เรียนหน่วยที่ 1-11 ซึ่งมี
หน่วยย่อยทั้งหมด 15 หน่วย คือ

หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต แบ่งเป็น 3 หน่วย ได้แก่ ตัวเรา พืช และสัตว์

หน่วยที่ 2 ชีวิตในบ้าน ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา แบ่งเป็น 2 หน่วยย่อย ได้แก่

สิ่งแวดล้อมทางสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

หน่วยที่ 4 ชาติไทย แบ่งเป็น 5 หน่วยย่อย ได้แก่ ประวัติศาสตร์สมัย
อยุธยากรุงธนบุรี/กรุงรัตนโกสินทร์ บุคคลสำคัญ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และ
หน้าที่ของประชาชนคนไทย

หน่วยที่ 5 การทำมาหากิน ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

หน่วยที่ 6 พลังงานและสารเคมี แบ่งเป็น 5 หน่วยย่อย ได้แก่
ความร้อนและสสาร แสง ไฟฟ้า แรง แรงกดดัน ความดันและสารเคมี

หน่วยที่ 7 จักรวาลและอวกาศ ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

หน่วยที่ 8 ประเทศเพื่อนบ้าน ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

หน่วยที่ 9 ประชากรศึกษา ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

หน่วยที่ 10 การเมืองการปกครอง ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

หน่วยที่ 11 ช้าว เหตุการณ์ วันสำคัญ ไม่ได้แบ่งเป็นหน่วยย่อย

(กรมวิชาการ, 2534)

จะเห็นได้ว่าโครงสร้างของกลุ่มเสริมประสบการณ์ชีวิต ในด้านเนื้อหา
จะเป็นหน่วยบูรณาการโดยเน้นทักษะและกระบวนการในอันที่จะนำไปใช้สร้างเสริม
การดำรงชีวิตที่ดีและมีคุณภาพโดยเนื้อหาจะเริ่มจากสิ่งที่อยู่ใกล้ และขยายวงกว้าง
ออกไปสู่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคม และเทคโนโลยี

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

เนื่องจากกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเป็นกลุ่มประสบการณ์ ที่เน้นให้นักเรียนคิดเป็นทำเป็น แก้ปัญหาเป็น นำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้การสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต จึงจะต้องเป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักปฏิบัติและฝึกทักษะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ (กรมวิชาการ, 2534) ลักษณะของกิจกรรมจึงจะต้องเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้คิด ได้ลงมือปฏิบัติ ได้แก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยค้นคว้า ทดลอง อภิปราย ชักถาม ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม สรุปกฎเกณฑ์หรือหลักการจากการปฏิบัติมากกว่าท่องจำกฎเกณฑ์ จึงจะทำให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สุนน อมรวิวัฒน์, 2525)

กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีลักษณะดังกล่าว ซึ่งควรนำมาจัดในการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนั้น กรมวิชาการ (2524) ท้าย ต้นหยง (2528) และรุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์ และคณะ (2526) ได้เสนอแนะไว้ ซึ่งสามารถรวบรวมได้ มีดังนี้

1. การอภิปราย
2. การค้นคว้า
3. การเชิญวิทยากร
4. การสัมภาษณ์
5. การเล่านิทาน เล่าเหตุการณ์ หรือรายงานหน้าชั้น
6. การศึกษานอกสถานที่
7. การสังเกต
8. การทดลองและการสาธิตการทดลอง
9. การแสดงบทบาทสมมติ
10. การสร้างสถานการณ์จำลอง
11. การแสดงละคร
12. การจัดนิทรรศการ

13. การจัดป้ายนิเทศ
14. การใช้แผนที่
15. การใช้ข่าวประจำวัน
16. การเขียนในรูปแบบต่าง ๆ
17. การอ่าน
18. การฟังบรรยาย
19. การร้องเพลง
20. การเล่นเกมหรือการแข่งขัน
21. การประชุมกลุ่มเพื่อระดมสมอง
22. การรวบรวมหรือสะสมสิ่งของต่าง ๆ
23. การใช้วัฒนธรรมและสื่อต่าง ๆ
24. อื่น ๆ

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตที่ได้รวบรวมไว้ข้างต้นมีหลายรูปแบบ ซึ่ง วิชัย ราษฎร์ศิริ (2524) ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมไว้ ดังนี้ คือ

1. กิจกรรมที่เกี่ยวกับการพูด การเขียน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามารถทางสมอง คือ ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ ความคิด ได้แก่ การให้รายงาน การอภิปราย การให้เปรียบเทียบ การให้อธิบาย การให้วิจารณ์ การให้บอกความสัมพันธ์ การให้เสนอแนะการประเมินค่า ฯลฯ

2. กิจกรรมเกี่ยวกับการค้นคว้าหาความรู้และความเข้าใจ เช่น การให้อ่านหนังสือ หรือบทความ การให้สัมภาษณ์ การให้สังเกต การให้ทดลอง การให้ปฏิบัติ การให้ฟัง การให้เก็บสะสม ฯลฯ

3. กิจกรรมเกี่ยวกับการฝึกทักษะหรือความชำนาญ เช่น การให้ฟัง พูด อ่านและเขียน ในวิชาภาษาไทย การให้คิดโจทย์แบบฝึกหัด การร้องเพลง การเล่นดนตรี การเล่นกีฬา กรีฑา การให้ฝึกปฏิบัติในวิชาต่าง ๆ ที่มีการปฏิบัติ กิจกรรมทำบ่อยครั้งและสม่ำเสมอจึงจะเกิดผลดี

4. กิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างประดิษฐ์หรือคิดค้น กิจกรรมเหล่านี้เมื่อนักเรียนได้ทำแล้ว จะส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี เกิดความรู้ ความจำ ความเข้าใจ ความชำนาญ ความคิดริเริ่มและความซาบซึ้งในความงาม การสร้างหรือประดิษฐ์ หมายถึงกิจกรรมที่ทำแล้วได้ผลงานออกมา การทำโครงการ การให้ประดิษฐ์ผลงานต่าง ๆ การประพันธ์ การเขียนบทความ การแต่งเพลง ฯลฯ

ดังนั้น กิจกรรมที่จะนำมาจัดในการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตให้ได้ผลดีนั้น ครูจะต้องเลือกกิจกรรมให้เหมาะสมกับเนื้อหา เพราะกิจกรรมแต่ละอย่างนั้น มีจุดมุ่งหมายจุดเน้นและคุณค่าที่แตกต่างกันออกไป และควรจัดกิจกรรมหลายรูปแบบ โดยมุ่งเน้นกิจกรรมที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วมและแสดงออกให้มาก การให้นักเรียนได้ฝึกงานร่วมกัน ช่วยกันคิดช่วยกันค้นคว้า และช่วยกันแก้ปัญหา จึงเป็นองค์ประกอบที่เป็นหัวใจสำคัญของการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

ความหมายและความสำคัญของหนังสือประกอบการเรียน

ความหมายของหนังสือประกอบการเรียน

หนังสือประกอบการเรียน เป็นสื่อการเรียนการสอนที่สำคัญประเภทหนึ่ง ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ศึกษาให้ความรู้เพิ่มเติม ได้ฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ทำให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่กว้างขวางและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของคำว่า "หนังสือประกอบการเรียน" ไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

จินตนา ไบกาชูยี (2526) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หนังสือประกอบการเรียน (Complementary book and manual) หมายถึง หนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนในชั้น นอกเหนือจากแบบเรียน มีเนื้อหาตรงกับหลักสูตร

ที่กำหนดให้หรืออาจเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร หรือเป็นสิ่งที่ต้องเรียน เช่น แผนที่แบบฝึกหัด หนังสือประกอบการเรียนวิชาต่าง ๆ เป็นต้น

สุกัญญา สติยศ (2523) ได้ให้ความหมายหนังสือประกอบการเรียนไว้ว่าหนังสือประกอบการเรียน คือ หนังสือที่ไม่ใช่หนังสือแบบเรียน แต่เป็นหนังสือวิชาการที่ใช้ในการเรียนการสอนได้

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2536) ได้กล่าวถึงหนังสือประกอบการเรียนไว้พอสรุปได้ว่าหนังสือประกอบการเรียน เป็นหนังสือประเภทหนึ่งที่ใช้กันอยู่ในโรงเรียน ซึ่งไม่ได้กำหนดให้เป็นหนังสือเรียนโดยตรง แต่เป็นหนังสือประเภทเสริมประสบการณ์ เช่น หนังสือประกอบการเรียนวิชาหนึ่งหรือหลายวิชาหนังสือสำหรับค้นคว้าอ้างอิง หนังสืออ่านเพิ่มเติม เป็นต้น

จากความหมายของหนังสือประกอบการเรียนดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าหนังสือประกอบการเรียน มิใช่หนังสือเรียนประจำวิชาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้เป็นหนังสือเรียนบังคับใช้ แต่เป็นหนังสือที่ครูและนักเรียนนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนเพื่อเสริมทักษะและความรู้ ซึ่งหนังสือดังกล่าวอาจมีเนื้อหาตรงกับที่หลักสูตรกำหนดให้ หรืออาจเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรก็ได้

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า คำว่า "หนังสือประกอบการเรียน" เป็นคำที่มีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงหนังสือเล่มใดก็ได้ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักสูตร ซึ่งครูและนักเรียนนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในชั้นเรียนนอกเหนือจากหนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการบังคับใช้

ปัจจุบัน หนังสือที่ครูและนักเรียนนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียนนั้น มีมากมายหลายประเภทและหลายรูปแบบ อีกทั้งยังมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของหนังสือ ลักษณะการใช้หรือวัตถุประสงค์เฉพาะ

ในการจัดทำหนังสือเล่มนั้น ๆ ซึ่งนักการศึกษาและนักวิชาการหลายท่านได้แบ่งประเภทหนังสือที่ไม่ใช่หนังสือเรียนบังคับไว้ แต่สามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียนได้โดยแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้

1. หนังสือเสริมประสบการณ์ คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้จัดหาไว้บริการครูหรือนักเรียน โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะช่วยให้ผู้เรียน ศึกษาหาความรู้ เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ชำนาญซึ่งในคุณค่าของภาษา ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งหนังสือเสริมประสบการณ์นี้ยังสามารถแยกประเภทได้ดังนี้ คือ

1.1 หนังสืออ่านนอกเวลา (External Reading) คือ หนังสือสำหรับให้นักเรียนอ่าน นอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนเกี่ยวกับหนังสือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร

1.2 หนังสืออ่านเพิ่มเติมหรือหนังสืออ่านประกอบ (Supplementary Reader) คือ หนังสือที่เขียนขึ้น เพื่อให้นักเรียนอ่านแล้ว ได้ความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นการเสริมเนื้อหาที่มีอยู่ในหนังสือเรียน โดยรวบรวมเนื้อหาจากส่วนใดส่วนหนึ่งของหลักสูตร

1.3 หนังสือส่งเสริมการอ่าน (Childrens book) คือ หนังสือที่ส่งเสริมให้เกิดนิสัยรักการอ่าน ให้มีพัฒนาการทางการอ่าน มีเนื้อหาไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีงาม เรียบเรียงเป็นเรื่องสนุกสนาน ได้รับความสนใจให้อ่านมากขึ้น

1.4 หนังสืออุเทศ หรือหนังสืออ้างอิง (Reference book) คือ หนังสือที่ใช้สำหรับค้นคว้า อ้างอิงเกี่ยวกับการเรียน โดยเรียบเรียงเป็นเชิงวิชาการ

2. หนังสือแบบฝึกหัด (Workbooks or Exercises) คือ หนังสือหรือสื่อการเรียนสำหรับให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อช่วยให้เกิดทักษะและความแตกฉานในบทเรียน หนังสือชนิดนี้มีลักษณะเด่นที่สำคัญ คือ ตลอดเล่มจะเป็นคำถามปัญหาและแบบฝึกหัดสำหรับวิชาหนึ่งและชั้นเรียนใดชั้นเรียนหนึ่ง ส่วน

เนื้อหาความรู้จะไม่ปรากฏ เพราะเนื้อหาเรื่องกฎ สูตรหรือทฤษฎี ย่อมมีอยู่ในหนังสือแบบเรียนแล้ว (กระทรวงศึกษาธิการ, 2526 โกชัยและสมพรสาริกบุตร, 2521 และโยธิน โลหะสุวรรณ, 2536)

นอกจากหนังสือประกอบการเรียนประเภทต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีหนังสือประกอบการเรียนอีกประเภทหนึ่งที่จัดทำโดยสำนักพิมพ์เอกชน ซึ่งนับว่ามีบทบาทสำคัญและเป็นที่ยอมรับนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ อย่างแพร่หลายอยู่ในปัจจุบันนี้ ซึ่งได้แก่หนังสือประกอบการเรียนประเภทที่มีเนื้อหา กิจกรรม แบบฝึกหัด หรือแบบทดสอบบรรจุอยู่ในเล่มเดียวกัน

สวัสดิ์ สุวรรณอักษร (2531) ได้เขียนหนังสือประกอบการเรียนที่มีลักษณะดังกล่าวข้างต้นว่าหนังสือเสริมทักษะ ประเภทหนังสือเรียนสมบูรณ์แบบหรือหนังสือเรียนแบบเบ็ดเสร็จ โดยกล่าวถึงลักษณะเฉพาะของหนังสือประกอบการเรียนประเภทนี้เพิ่มเติมไว้ว่า เป็นหนังสือที่ประกอบด้วยจุดประสงค์แต่ละข้อเนื้อหาสาระ กิจกรรมแบบฝึกหัด หรือแบบทดสอบตามจุดประสงค์และเนื้อหานั้น ๆ

เนื่องจากหนังสือประกอบการเรียนวิชาต่าง ๆ ในปัจจุบันมีหลายประเภทหลายรูปแบบและมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว งานวิจัยครั้งนี้จึงได้นิยามคำศัพท์ของ "หนังสือประกอบการเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต" ขึ้นดังต่อไปนี้

หนังสือประกอบการเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (Comple metary books in life experince arae) หมายถึง หนังสือที่เขียนขึ้นตามแนวหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนหรือส่งเสริมการเรียนการสอนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เฉพาะชั้นใดชั้นหนึ่ง และเป็นหนังสือเรียนไม่บังคับใช้ที่มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นหนังสือที่มีเนื้อหา กิจกรรม แบบฝึกหัดหรือแบบทดสอบบรรจุอยู่ในเล่มเดียวกัน จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เอกชน หนังสือดังกล่าว อาจมี

ชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น หนังสือเรียนสมบูรณ์แบบ หนังสือเรียนแบบเปิดเสรีจ
แบบเรียนครบวงจร แบบเรียนแนวหน้า เป็นต้น

ความสำคัญของหนังสือประกอบการเรียน

เนื่องจากนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลปัจจุบันต้องการให้มี
แบบเรียนน้อยเล่ม และมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในด้านต่าง ๆ
โดยใช้สื่อการเรียนการสอนให้มากขึ้น ดังนั้นครูจะสอนโดยยึดถือความรู้จาก
แบบเรียนเป็นมาตรฐานย่อมไม่เพียงพอ (ศศิวิมล รอบคอบ, 2531) แม้ว่า
แบบเรียนจะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีเนื้อหาตรงตามหลักสูตรมากที่สุด แต่
แบบเรียนส่วนมากจะเสนอเนื้อหาสาระ และข้อมูลที่แน่นอนตายตัว เมื่อเวลา
ผ่านไปหรือเมื่อมีข่าว เหตุการณ์ หรือข้อค้นพบใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์เกิดขึ้น
ก็ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระของแบบเรียนให้ทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ
ที่เกิดขึ้นได้ ครูจึงควรใช้เอกสารเสริมประสบการณ์หรือหนังสือประกอบการเรียน
อื่น ๆ เข้าช่วยเพื่อให้นักเรียนได้รับเนื้อหาสาระและข้อมูลที่ถูกต้อง ทันต่อ
เหตุการณ์ (ธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา, 2523) ดังนั้นหนังสือประกอบ
การเรียน จึงเป็นสื่อที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนในปัจจุบัน
เป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนการสอนในกลุ่มสร้างเสริม
ประสบการณ์ชีวิต ซึ่งเป็นกลุ่มประสบการณ์ชีวิตที่ชอบเขตเนื้อหากว้างขวาง และ
ธรรมชาติของวิชาี้ จะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคมซึ่งเปลี่ยนแปลง
ไปตามกาลเวลา (สมมิตร ช้างคล่อม, 2531) ล่าพั้งแต่หนังสือเรียนอย่างเดียว
ไม่สามารถทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้อย่าง
สมบูรณ์ นักเรียนจะต้องแสวงหาความรู้จากหนังสืออ่านประกอบและหนังสือ
ประกอบการเรียนอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้
และประสบการณ์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น บันลือ พงกษวัน (2521) ได้กล่าวว่า
นักเรียนอาจใช้หนังสือประกอบการเรียนได้ในหลายลักษณะด้วยกัน เช่น ใช้อ่าน
เพื่อค้นหาคำตอบ อ่านเพื่อขยายประสบการณ์ให้ลึกซึ้งเฉพาะเรื่อง อ่านเพื่อ

ความเพลิดเพลิน เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นการใช้หนังสือประกอบการเรียนในลักษณะใดก็ตามก็มีผลช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้ ฝึกทักษะ และมีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ มากขึ้น

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าหนังสือประกอบการเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหนังสือเรียน ทั้งนี้เพราะหนังสือประกอบการเรียนเป็นสื่อการเรียนการสอนที่ดี ที่สามารถแก้ข้อจำกัดในเรื่องความกว้างขวางของเนื้อหาวิชา อุปสรรคด้านเวลา และความเปลี่ยนแปลงด้านวิชาการต่าง ๆ ได้ อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้นักเรียนได้รับความรู้ตรงตามจุดประสงค์ของหลักสูตรที่กำหนดไว้ได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้น ครูจึงควรให้ความสนใจเกี่ยวกับการใช้หนังสือประกอบการเรียน และควรแนะนำให้นักเรียนรู้จักใช้หนังสือประกอบการเรียนให้มากและถูกต้องสมบูรณ์

การใช้หนังสือประกอบการเรียน

การที่จะสามารถใช้หนังสือประกอบการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ครูจะต้องสอนให้นักเรียนรู้จักส่วนต่าง ๆ ของหนังสือและทราบประโยชน์ของส่วนต่าง ๆ เหล่านั้นเพื่อนักเรียนจะได้ใช้หนังสือประกอบการเรียนนั้นให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ส่วนวิธีการใช้หนังสือประกอบการเรียนของครูย่อมจะแตกต่างกันไป เพราะหนังสือประกอบการเรียนแต่ละประเภท แต่ละเล่มย่อมมีข้อความแตกต่างกัน ทั้งในด้านรายละเอียดของเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้แต่งเสนอแนะไว้ ตลอดจนวัตถุประสงค์เฉพาะในการแต่งหนังสือวิชาต่าง ๆ ในการประกอบการเรียนการสอน ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับหนังสือประกอบการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

ประภาศรี สีหอำไพ (2524) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนโดยใช้หนังสือแบบเรียน ซึ่งมีหลายวิธีพอสรุปได้ดังนี้

1. ใช้เป็นผู้ช่วยสอน โดยหนังสือเรียนจะเป็นเพียงอุปกรณ์ชิ้นหนึ่ง ซึ่งครูจะต้องนำเนื้อหาอื่น ๆ มาประกอบการสอน
2. ใช้เป็นสื่อการสอนประกอบหนังสือเรียน เพื่อทำให้ผู้เรียนสนใจเนื้อหายิ่งขึ้น
3. ใช้ในการกำหนดงานให้ศึกษาค้นคว้าโดยอิสระ
4. ใช้ในการปรับปรุงการใช้ภาษาและทักษะในการค้นคว้า วิจัย ให้แก่ผู้เรียน เช่น ให้ผู้เรียนฝึกสรุปใจความสำคัญแต่ละย่อหน้า ฝึกการใช้สารบัญ หรือให้เปรียบเทียบความคิดเห็นในหัวข้อเรื่องเดียวกันจากหนังสือเล่มอื่น ๆ ประเมินผลการใช้
5. สอนให้ทราบถึงประโยชน์และคุณค่าของภาพประกอบ แผนที่ แผนภูมิ และตารางสถิติต่าง ๆ ที่มีในหนังสือ เพื่อผู้เรียนจะได้ใช้เป็นแหล่งวิทยาการในการศึกษาเนื้อหาภายในเล่มได้อย่างเต็มที่

วิธีการดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับที่ เทอเนอร์ (Turner, 1976) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีใช้หนังสือเรียน วิชาสังคมศึกษา ไว้ดังนี้

1. ครูอาจใช้หนังสือเรียนเล่มใดเล่มหนึ่ง เป็นหลักในการสอนโดยให้นักเรียนอ่านหนังสือเรียนนั้นทั้งหมด และปฏิบัติตามกิจกรรมที่เสนอแนะไว้บางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้
2. ครูอาจจะเลือกใช้สื่อการสอนบางอย่างที่เสนอแนะไว้ในหนังสือเรียน ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ส่วนในการเลือกบทเรียนนั้นครูและนักเรียนอาจเลือกเรียนบางบทจากหนังสือเรียนก็ได้
3. ครูอาจใช้หนังสือเรียนหลาย ๆ เล่มประกอบกันเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนที่จะนำไปสู่วิธีการเรียนการสอนแบบสืบสอบ (Inquiry) และการเปรียบเทียบอย่างวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Comparison)
4. ครูอาจใช้ข้อมูลในหนังสือเรียนประกอบข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ ซึ่งวิธีนี้ครูและนักเรียนจะต้องเลือกหัวข้อที่จะเรียนก่อน

จาโรลิเม็ค (Jarolimek, 1971 อ้างถึงใน วรรณภา สวัสดิบุตร, 2532) ได้เสนอแนะว่าหนังสือเรียนสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ในวิชาสังคมศึกษาในลักษณะต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้คือ

1. ใช้ในการอ่านเชิงสำรวจ (Exploratory Reading) เพื่อใช้ในการสร้างพื้นฐานทางการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องที่จะเรียนใหม่ให้นักเรียน เป็นการช่วยแนะนำนักเรียนให้ทราบถึงแนวคิดที่สำคัญของบทเรียนนั้น ๆ ซึ่งการใช้หนังสือเรียนในลักษณะนี้ครูควรเริ่มจากการสร้างความพร้อมเกี่ยวกับสิ่งที่ให้นักเรียนอ่าน อาจจะเป็นการแนะนำเนื้อหา โดยใช้ภาพประกอบหรือคำอธิบายสั้น ๆ ที่สอดคล้องกับเนื้อหาในบทเรียน ครูควรจะแนะนำเนื้อหาครูควรเริ่มจากการสร้าง ครูควรบอกให้นักศึกษาทราบถึงจุดมุ่งหมายในการอ่าน เพื่อให้นักเรียนเข้าใจชัดเจนและพิจารณาดูว่าในแต่ละบทเรียนนั้นมีศัพท์ใหม่ ๆ อะไรบ้าง ซึ่งครูควรอธิบายความหมายของศัพท์ใหม่ ๆ ที่มีอยู่ในบทเรียน

2. ใช้เพื่อประกันความถูกต้องในข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา (Securing Facts Related to the Study) โดยครูจะต้องให้นักเรียนได้รับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่นักเรียนกำลังศึกษาอยู่ ซึ่งหนังสือเรียนจะเป็นแหล่งข้อมูลที่ดี การใช้หนังสือเรียนในลักษณะนี้ครูควรเป็นผู้สรุปข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่ต้องการ ซึ่งการสรุปนี้อาจอยู่ในรูปของการตอบคำถามก็ได้และครูจะต้องสอนให้นักเรียนรู้จักการใช้สารบัญ ดัชนี อภิธานศัพท์ เพื่อให้นักเรียนรู้จักแหล่งข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรียน นอกจากนี้ครูจะต้องรู้จักพิจารณาแหล่งความรู้อื่น ๆ เพื่อตรวจสอบและยืนยันข้อมูลที่เสนอไว้ในหนังสือเรียน

3. ใช้เพื่อศึกษาแผนที่ แผนภูมิ กราฟ หรือรูปภาพ (Map, Chart, Graph or Picture Study) เนื่องจากหนังสือเรียนสมัยใหม่ได้จัดเตรียมอุปกรณ์ไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งครูสามารถนำมาใช้ให้ประโยชน์ได้ตรงกับสถานการณ์ที่กำลังศึกษาอยู่ เพื่อให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

4. ใช้เพื่อสรุปการเรียนรู้ (Summarization of Learning) โดยใช้ในการสรุปหัวข้อใหญ่และใช้สรุปการเรียนรู้จากการใช้กิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งนักเรียนจะใช้หนังสือเรียนโดยที่นักเรียนอยู่ในสภาพที่พร้อมแล้ว คือ มีข้อมูล

พื้นฐานในหัวข้อนั้น ๆ มีความคุ้นเคยกับคำศัพท์ มโนทัศน์ และพร้อมที่จะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่จากการเสนอข้อเท็จจริงของหนังสือ ซึ่งครูควรเตรียมความพร้อมของนักเรียนให้เฉพาะเจาะจงลงไป อธิบายคำศัพท์ที่ยากให้นักเรียนได้รู้จัก การประยุกต์ใช้ข้อมูลที่อ่านมาแล้วและอภิปรายแนวความคิดสำคัญและสรุปเป็นข้อเขียนได้

นอกจากนี้ พรทิพย์ สิงห์โตทอง (2528) ได้สรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนไว้ 8 ประการดังต่อไปนี้ คือ

1. ในการเรียนการสอนครูควรใช้หนังสือเรียนหลาย ๆ เล่ม เพราะจะทำให้ได้รับความรู้และข้อคิดเห็นที่กว้างขวาง อันเป็นประโยชน์ในการสำรวจหาข้อเท็จจริงของเนื้อหาวิชาเนื่องจากหนังสือเรียนมีหลายสำนักพิมพ์ ซึ่งต่างก็จัดทำโดยผู้เขียนที่ทรงคุณวุฒิและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน
2. ใช้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน ที่แตกต่างกันไปในแต่ละครั้ง เช่น ใช้พร้อมกันได้ในการดูแผนที่ ภาพ โดยการใช้ให้นักเรียนสังเกตแล้วนำมาอภิปรายร่วมกัน
3. ครูผู้สอนควรมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการใช้หนังสือเรียน แล้วแนะนำวิธีการใช้หนังสือเรียนที่ถูกต้องให้กับนักเรียน เช่น การใช้คำแนะนำ สารบัญ แผนที่ แผนภูมิ ภาพประกอบต่าง ๆ ดัชนี และอภิธานศัพท์ เป็นต้น
4. ครูใช้หนังสือเรียนเป็นสื่อในการทำความเข้าใจความหมายซึ่งกันและกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้ได้มโนทัศน์ที่ตรงกัน
5. ครูอาจใช้หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์ในการฝึกทักษะการอ่าน และทักษะในการค้นคว้า เพื่อที่นักเรียนจะได้หัดอ่าน เพื่อจับใจความสำคัญของเรื่องที่อ่าน รู้จักแยกแยะประเด็นสำคัญของเรื่องที่อ่าน เป็นเรื่องอะไร
6. ใช้ในการช่วยนักเรียนได้สรุปข้อมูลข้อเท็จจริงที่ตนเองต้องการ และให้นักเรียนรู้จักจัดลำดับความรู้ความเข้าใจอย่างมีระเบียบจากการอ่านหนังสือเรียน ใช้กิจกรรมและข้อเสนอแนะท้ายบทเรียนในการเรียนการสอนได้ เพราะจะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกหัดทบทวนทำความเข้าใจในเนื้อหาที่ตนเองเรียน

ไปแล้วด้วยตนเองได้

7. ใช้ในการเรียนด้วยตนเองของนักเรียนในการสรุปแหล่งข้อมูลในหนังสือเรียน เพื่อดูความสามารถในการสรุปของนักเรียนว่า มีความสามารถที่จะสรุปและแสวงหาข้อมูลได้

8. การใช้หนังสือเรียนให้เป็นแหล่งความคิดเป็นอันดับแรกของนักเรียน ให้นักเรียนได้รู้จักคิดที่จะแสวงหาแหล่งความรู้เพิ่มจากที่อื่นและสามารถเปรียบเทียบแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้จากหนังสืออ่านประกอบหรือหนังสืออื่น ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมความรู้ให้กับตนเองจากแหล่งความรู้แหล่งอื่น ๆ

จากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของนักวิชาการและนักศึกษาก่อให้เกิดการใช้หนังสือเรียนที่เสนอมาดังกล่าวข้างต้นนี้ สามารถนำมาประยุกต์กับการใช้หนังสือประกอบการเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตได้ ซึ่งพอสรุปได้ว่าครูผู้สอนสามารถใช้หนังสือประกอบการเรียนให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอนได้หลายแบบหลายวิธีด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของครูในการเลือกที่จะใช้วิธีการแบบใดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในกิจกรรมการเรียนการสอนตามที่ต้องการ

ลักษณะของหนังสือประกอบการเรียนที่ดี

หนังสือประกอบการเรียนนับว่าเป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีความสำคัญที่ช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และในการนำหนังสือประกอบการเรียนมาใช้ในโรงเรียนนั้น กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้โรงเรียนสามารถพิจารณาคัดเลือกหนังสือประกอบการเรียน เพื่อนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ตามความเหมาะสม และตามความต้องการของแต่ละโรงเรียนดังนั้นครูผู้สอน ซึ่งเป็นผู้ใช้หนังสือประกอบการเรียนโดยตรง จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงลักษณะของหนังสือประกอบการเรียนการสอนเล่มที่ดีที่สุดที่เหมาะสมที่สุดและก่อให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนมากที่สุด

สำหรับลักษณะของหนังสือที่ดีที่ควรนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนนั้น นักวิชาการและนักศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้โดยส่วนใหญ่จะกล่าวถึงลักษณะของหนังสือเรียนที่ดี ส่วนลักษณะของหนังสือประกอบการเรียนที่ดีนั้น มีผู้กล่าวถึงไว้น้อย ซึ่งหนังสือประกอบการเรียนที่นำมาวิจัยในครั้งนี้มีลักษณะเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นตามแนวของหลักสูตรแต่ระดับและใช้เพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ คล้ายคลึงกับหนังสือเรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเอาข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของนักวิชาการและนักศึกษาที่กล่าวถึงลักษณะของหนังสือเรียนและหนังสือประกอบการเรียนที่ดีมานำเสนอไว้ดังนี้

ปทุม พงษ์สุชาติ (2521) ได้กล่าวถึงลักษณะของหนังสือประกอบการเรียนที่ดีไว้ดังนี้

1. เนื้อหาต้องเขียนตรงกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และจำนวนเรื่อง ที่เขียนควรมีครบตามที่ประมวลการสอนกำหนดไว้
2. เนื้อหาส่วนที่เป็นข้อเท็จจริง ต้องถูกต้องตามความเป็นจริง
3. เนื้อหาส่วนที่เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน ต้องเขียนขึ้นโดยปราศจากอคติ หรือความลำเอียงเป็นส่วนตัว
4. เนื้อหาที่เสนอมีความเหมาะสม ละเอียดเหมาะสมกับระดับชั้นของผู้เรียน
5. การเสนอเนื้อหาและการจัดทำหนังสือทั้งหมดทำขึ้นโดยคำนึงถึงหลักจิตวิทยาเป็นสำคัญ
6. การเขียนเนื้อหาควรเขียนให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปตลอดเล่ม
7. การเสนอตัวอย่างควรมีปริมาณพอเหมาะและตัวอย่างนั้น ๆ ควรมีคุณภาพดีที่สุด และเหมาะสมที่จะนำเสนอ
8. เนื้อหาไม่ควรมีมากเกินไปจนเวลาเรียนที่กำหนดไว้ไม่เพียงพอ
9. การใช้ภาษาในการพรรณนา อธิบายเนื้อหาหรือภาพประกอบต้องเป็นภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย ชัดเจน สำนวนภาษาสละสลวย เป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้ภาษาได้
10. เนื้อหาในเล่ม ควรใช้กับการสอนหลาย ๆ แบบ

11. ผู้เขียนควรเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เขียนโดยตรง
12. ภาพประกอบ แผนภูมิ ฯลฯ ต้องมีขนาดโตพอเหมาะจะชัดเจนตรงกับเนื้อเรื่อง และนำเสนอในที่ที่เหมาะสม
13. ควรมีเชิงอรรถและบรรณานุกรมเพื่อแสดงหลักฐานการค้นคว้ายืนยันข้อเท็จจริงในหนังสือนั้น และเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้เรียนใช้ค้นคว้าต่อไป
14. ส่วนประกอบของหนังสืออื่น ๆ เช่น ปก กระดาษที่พิมพ์ ควรใช้ชนิดที่ดึงดูดความสนใจผู้อ่านได้ และแข็งแรงทนทาน

วารี ธีระจิตร (2531) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีไว้ดังนี้

1. เนื้อหาในหนังสือเรียนต้องตรงตามหลักสูตรถูกต้อง เกียงตรง ถูกต้องในเรื่องข้อเท็จจริง เนื้อเรื่องให้ข้อเท็จจริงที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง หรือชักจูงเด็กให้มีความคิดผิดไปจากความจริง
2. เนื้อหาในหนังสือเรียนควรเรียบเรียงให้นักเรียนได้อ่าน เพื่อความเข้าใจแต่เพียงอย่างเดียว
3. ภาษาที่ใช้หนังสือเรียนควรเป็นภาษาที่อ่านเข้าใจง่ายเหมาะกับวัยและชั้นเรียน
4. ภาพประกอบ ควรถูกต้องชัดเจน ตรงกับเนื้อเรื่อง สวยงาม ภาพสีจะให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องมากกว่าภาพขาวดำ ขนาดภาพไม่ควรเล็กหรือใหญ่เกินไป การจัดพิมพ์ควรเหมาะสม ถูกต้องและมีคำอธิบายในแต่ละภาพ
5. การจัดรูปเล่มของหนังสือ ควรให้เหมาะสมกับวัยของผู้ใช้
6. การจัดหน้าของหนังสือ ควรมีที่ว่างตรงขอบทั้งสี่ด้านให้เหมาะสมกับสายตาของเด็ก
7. มีสารบัญคำ หรือที่เรียกว่า ดัชนีท้ายเล่ม สำหรับค้นหาเรื่องที่ต้องการได้
8. หนังสือแข็งแรง ทนทาน เย็บดี กระดาษดี เด็กเล็กควรใช้หนังสือที่การเย็บคงทน

9. หนังสือควรมีราคาถูกพอสมควร

10. จะต้องได้รับการแก้ไข ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยอยู่เสมอ เช่น ความก้าวหน้าทางวิชาการต่าง ๆ

คุณลักษณะของหนังสือเรียนและหนังสือประกอบการเรียนที่ดี ดังที่ได้ นำเสนอข้างต้นจะเห็นได้ว่าการพิจารณาหนังสือว่ามีคุณลักษณะที่ดีหรือไม่นั้นต้อง พิจารณาทั้งเนื้อหาของหนังสือ วิธีเขียน ภาพประกอบ การจัดทำรูปเล่ม ความทันสมัยตลอดจนราคาของหนังสือด้วยซึ่งคล้ายคลึงกับ วรรณญา สวัสดิบุตริ (2532) ที่ได้สรุปลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีไว้เป็นด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านเนื้อหา หนังสือเรียนที่ดีควรจะ

1.1 มีเนื้อหาสาระครบถ้วนและตรงตามที่หลักสูตรกำหนด

1.2 มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และคำอธิบายรายวิชา

1.3 มีเนื้อหาที่ถูกต้องและชัดเจน สามารถนำไปใช้อ้างอิงได้

1.4 เนื้อหา มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมของผู้เรียนเป็นอย่างดี

2. ด้านการนำเสนอเนื้อหา หนังสือเรียนที่ดีควรจะ

2.1 มีการจัดแบ่งเนื้อหาออกเป็นบทต่าง ๆ อย่างชัดเจนและได้

สัดส่วน

2.2 มีความเป็นกลางในการเสนอเนื้อหา โดยไม่สอดแทรก

ความคิดเห็น ผู้เรียบเรียงปนไปกับเนื้อหานั้น

2.3 มีวิธีเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจ เข้าใจง่าย และชวนให้ติดตาม

2.4 มีความยากง่ายเหมาะสมกับวัย ระดับชั้น และประสบการณ์

ของผู้เรียน

3. ด้านการใช้ภาษา หนังสือเรียนที่ดีควรจะ

3.1 ใช้ภาษาที่เป็นภาษาเขียนที่เข้าใจง่าย

3.2 ใช้คำศัพท์ที่เหมาะสมกับวัยและระดับชั้นของผู้เรียน

3.3 มีความถูกต้องในการใช้ตัวสะกดการันต์ รวมทั้งการจัด

แบ่งวรรคตอน จัดแบ่งได้อย่างเหมาะสม

4. ด้านภาพประกอบ หนังสือที่ดีควรจะ

4.1 มีภาพประกอบที่สอดคล้องกับเนื้อหา ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาในเรื่องนั้น ๆ ได้ดีขึ้น

4.2 มีภาพประกอบที่ชัดเจนและสวยงาม

4.3 จัดวางภาพประกอบให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม

4.4 มีภาพประกอบเท่าที่จำเป็น ไม่มากหรือน้อยเกินไป

5. ด้านการจัดรูปเล่มและการพิมพ์ หนังสือเรียนที่ดีควรจะ

5.1 มีการเข้าเล่มที่ปราณีต แข็งแรง ทนทาน

5.2 ใช้กระดาษที่มีคุณภาพดี ทั้งกระดาษปกและกระดาษเนื้อใน

5.3 มีขนาดของตัวอักษรที่เหมาะสม รวมทั้งมีการใช้ตัวอักษรที่มีลักษณะพิเศษ เพื่อเน้นคำหรือข้อความที่สำคัญ

6. ด้านอื่น ๆ ที่หนังสือเรียนควรมี ได้แก่

6.1 มีปกใน คำนำ สารบัญ เชิงอรรถ บรรณานุกรม และอภิธานศัพท์ เพื่อช่วยให้ผู้มีความเข้าใจในการใช้หนังสือเรียนยิ่งขึ้น

6.2 มีการวัดและประเมินผล โดยการเสนอในรูปแบบของคำถามหรือแบบฝึกหัดท้ายบท เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้ทบทวนความรู้ที่เรียนไป

6.3 มีราคาพอสมควรไม่ถูกไม่แพงเกินไป

6.4 ควรมีการปรับปรุงและแก้ไขให้หนังสือเรียนมีความทันสมัย

อยู่เสมอ

6.5 มีคู่มือครูที่มีรายละเอียดที่ชัดเจนและถูกต้อง ซึ่งจะประกอบประโยชน์แก่ครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

นอกจากนี้ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดทำหนังสือเรียนสำหรับเด็กระดับประถมศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงลักษณะของหนังสือเรียนและหนังสือประกอบการเรียนที่ดีไว้ ดังรายละเอียดซึ่งได้นำมาประมวลตามหัวข้อดังต่อไปนี้

ปก ปกเป็นส่วนสำคัญของหนังสือ เพราะเป็นส่วนแรกของหนังสือที่จะส่งผลถึงการตัดสินใจของผู้ซื้อว่าหนังสือเล่มนั้น ๆ น่าสนใจหรือไม่ ประพิจโฉมศิรินนทรีกุล (2530) ได้อธิบายถึงลักษณะของปกที่ดีของหนังสือสำหรับเด็ก พอสรุปได้ว่า ปกควรมีความสวยงามใช้สีที่ดึงดูดใจ การจัดวางภาพสอดคล้องตามลักษณะชวนอ่าน อักษรอ่านง่ายมีขนาดเหมาะสม มีความประณีต ดึงดูดสายตา และสะดวกในการใช้ ซึ่งสอดคล้องกับ รัชณี แพรนิมิตร (2525) ที่ได้วิเคราะห์หนังสือสำหรับเด็กวัย 11-14 ปี ที่พิมพ์ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520-2522 ผลปรากฏว่าเด็กชอบหนังสือที่มีปกและสีดึงดูดใจ เย็บเล่มแข็งแรง

นอกจากนี้ วิริยะ สิริสิงห (2524) ได้กล่าว เพิ่มเติมถึงลักษณะของปกหนังสือว่า นอกจากเด็กจะชอบปกที่มีสีสันแล้ว เด็กยังชอบปกที่มีลักษณะมัน เช่น ปกอาน้ำมัน หรือปกอานพลาสติก ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่าลักษณะของปกหนังสือที่ดีนั้นจะต้องสวยงาม และแข็งแรง

รูปเล่มหนังสือ รูปเล่มของหนังสือโดยทั่วไปจะแบ่งได้ 2 แบบ คือ รูปเล่มแบบแนวตั้ง (Upright) กับรูปเล่มแบบแนวนอน (Oblong) การออกแบบรูปเล่มก็ขึ้นอยู่กับความสะดวกในการพิมพ์และความสะดวกในการหยิบใช้ของเด็ก

สมถวิล วิเศษสมบัติ (2524) ได้แบ่งขนาดของหนังสือไทยที่ใช้ในปัจจุบัน ออกเป็น 3 ขนาด คือ

1. ขนาดเล็ก 13 x 18.5 เซ็นติเมตร หรือเรียกขนาด 16 หน้ายก
2. ขนาดกลาง 14.8 x 21 เซ็นติเมตร หรือเรียกขนาด 16

หน้ายกใหญ่

3. ขนาดใหญ่ 18.5 x 26 เซ็นติเมตร หรือเรียกขนาด 8 หน้ายก

ปีทมา สงพงษ์ (2523) ได้ทำการวิจัยพบว่าเด็กชอบรูปเล่มขนาด 13 x 18 เซนติเมตร ส่วน ชัยรัตน์ ชลวิณี (2525) ได้วิจัยพบว่าขนาดรูปเล่มที่เด็กชอบ คือ 18 x 10 นิ้ว และลักษณะรูปเล่มที่เหมาะสมได้แก่สีเหลืองพื้นผ้าแนวตั้ง

จากการวิจัยข้างต้นพบว่าเป็นการวิจัยขนาดรูปเล่มที่เด็กชอบ แต่การกำหนดขนาดของหนังสือที่เหมาะสมกับเด็กวัยต่าง ๆ นั้นยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่ตายตัว ดังนั้นลักษณะรูปเล่มของหนังสือที่ตีพิมพ์เอาหลักที่ว่าเด็กสามารถหยิบถือกางและเปิดได้สะดวกตามวัยของเด็ก

การเข้าเล่มหรือการเย็บเล่ม จินตนา ไบกาชูยี (2526) ได้กล่าวถึง การเข้าเล่มหรือการเย็บเล่มว่าต้องทนทาน เย็บด้วยความประณีต การเย็บเล่มหนังสือทั้งปกอ่อนและปกแข็งมีวิธีการเย็บที่นิยมใช้กันทั่วไป 4 วิธี คือ

1. เย็บกลาง หรือเย็บอก หรือเย็บมุงหลังคา (Saddle Sewing) โดยแบ่งครึ่งหนังสือ แล้วกางหนังสือออก จากนั้นใช้ลวดเย็บตรงกลางสันหนังสือ ข้อดีของการเข้าปกแบบเย็บกลาง ทำได้รวดเร็ว ราคาถูก ข้อเสีย ปกและหน้าหนังสือจะหลุดออกจากกันได้ง่าย และจะหลุดออกทีละคู่ ๆ เนื่องจากเวลาที่เปิดอ่านหลาย ๆ ครั้ง รอยลวดที่เย็บอยู่จะฉีกขาดออกจากกัน

2. เย็บสันติดปก (Smyth Sewing) การเข้าเล่มแบบนี้ทนทานกว่าแบบเย็บกลาง วิธีเย็บใช้ลวดสองตัวเย็บที่สันของหนังสือ โดยเย็บให้ทะลุจากหน้าแรกไปถึงหน้าสุดท้ายของหนังสือ จากนั้นจึงนำมาทากาวที่สัน แล้วเอาปกหุ้มรัดให้เรียบร้อยและแนบสนิท ข้อดีของการเข้าปกแบบนี้ ก็คือ หนังสือกับปกจะติดอยู่ด้วยกันได้นานกว่าแบบเย็บกลาง ดังนั้นหนังสือที่หนาเกินไปต้องใช้วิธีเข้าปกแบบนี้ ข้อเสีย เมื่อเปิดออกอ่านกระดาษหน้าแรก ๆ ที่ติดอยู่กับปกจะขาด ทำให้หนังสือกางออกได้ไม่เต็มที่ เปิดอ่านหลาย ๆ ครั้ง กระดาษแผ่นดังกล่าวก็จะฉีกออกตรงรอยลวดที่เย็บ

3. ใส่น้ำกาว (Gluing) วิธีนี้นิยมใช้กันมากในการเย็บหนังสือฉบับกระดาษ โดยเจียนสันหนังสือให้เรียบเสมอกัน แล้วใช้กาวยึดติดกับกระดาษแต่ละแผ่นได้ทั่วถึง จากนั้นก็นำปกมาติดแล้วรีดให้เรียบ การเข้าปกแบบใส่น้ำกาวนี้จะใช้เครื่องจักรทำตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการไม่ต้องใช้แรงงาน ดังนั้นจึงมีความรวดเร็วมาก ข้อดีของการเข้าปกแบบนี้ ก็คือ ทำได้เร็ว เปิดหนังสือกางออกอ่านได้เต็มที่ ข้อเสีย ถ้ากาวที่ใช้เสื่อมคุณภาพแล้ว จะทำให้หนังสือหลุดออกเป็นแผ่น ๆ

4. เย็บด้าน หรือเย็บกึ่ง (Side Sewing) วิธีนี้นิยมใช้กับหนังสือเล่มใหญ่ที่มีความหนา มาก ๆ เช่น สารานุกรม วิธีเย็บใช้ด้ายร้อยที่สันหนังสือแต่ละยกให้เรียงติดต่อกันไป แล้วจึงนำไปเข้าปก

วิธีการเย็บเล่มหนังสือทั้ง 4 แบบนี้ ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน ธาดาศักดิ์ วชิรปรัชพงษ์ (2515) กล่าวว่า "การเย็บเล่มที่นับว่ามีคุณภาพดี ได้แก่ การเย็บแบบเย็บสันติดปก (Smyth Sewing) แบบเย็บด้าน (Side Sewing) และ แบบเย็บอก (Saddle Sewing)" ดังนั้นถึงแม้ว่าวิธีใส่น้ำกาว (Gluing) จะเป็นวิธีที่นิยมใช้กันมาก เพราะทำได้เร็วและสันหนังสือเรียบสวย แต่ก็ไม่นับว่าเป็นการเย็บเล่มที่มีคุณภาพดี เพราะถ้าใช้กาวที่ไม่ดี หรือกาวที่เสื่อมคุณภาพ หนังสือก็จะชำรุดง่าย และใช้งานได้ไม่ทนทาน

สำหรับลักษณะเบื้องต้นของหนังสือ ซึ่งได้แก่ผู้เขียน สำนักพิมพ์ ปีที่พิมพ์ และจำนวนครั้งที่พิมพ์ ตลอดจนคำนำและสารบัญ กรมวิชาการ (2535) ได้กล่าวไว้ดังนี้

ผู้เขียนและสำนักพิมพ์ ผู้เขียนและสำนักพิมพ์เป็นเครื่องรับประกันคุณภาพของหนังสือ เรียง หนังสือ เรียงควรระบุชื่อสำนักพิมพ์และชื่อผู้เขียน รวมทั้งคุณสมบัติและประสบการณ์ของผู้เขียนไว้ด้วย ถ้ายังมีผลงานทางวิชาการของสำนักพิมพ์และของผู้เขียนก็ยิ่งจะช่วยสะท้อนให้เห็นความน่าเชื่อถือของหนังสือ

ปีที่พิมพ์และจำนวนครั้งที่พิมพ์หนังสือ เนื้อหาสาระของวิชาการสาขาต่าง ๆ มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ บางสาขาเนื้อหาล้ำสมัยได้ง่ายหรือบางสาขาวิชา มีการศึกษาค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ ด้วย หนังสือเรียนที่ดีจึงควรมีการปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อยู่เสมอ หนังสือที่พิมพ์ล่าสุดถือว่าเป็นฉบับที่ถูกต้องเหมาะสมที่สุด

ค่านำหนังสือ ค่านำหนังสือเป็นส่วนสำคัญที่ให้รายละเอียดแก่ผู้อ่านเกี่ยวกับหนังสือมากยิ่งขึ้น ส่วนใหญ่ค่านำหนังสือจะกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของผู้เขียนในการเขียนหนังสือ สาเหตุจูงใจที่เขียนหนังสือขึ้น หนังสือครอบคลุมเนื้อหาอะไรบ้าง มีสาระกว้างขวางลึกซึ้งเพียงไร ผู้เขียนอาศัยหลักการหรือทฤษฎีความรู้ใดเป็นแนวทางในการอภิปรายเนื้อหา จุดเน้นพิเศษเกี่ยวกับเนื้อหาสาระอยู่ตรงส่วนใด หนังสือเขียนเพื่อผู้อ่านกลุ่มใดโดยเฉพาะ หรือผู้อ่านกลุ่มใดจะได้ประโยชน์มากที่สุด

สารบัญเรื่อง ของหนังสือว่ามีการแบ่งเป็นภาค เป็นบท เป็นตอนอย่างไร มีความต่อเนื่องเชื่อมโยงอย่างไร ดำเนินเรื่องเป็นลำดับขั้นตอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้หรือไม่ มีรายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาสาระเพียงไร ประกอบด้วยเรื่องส่งเสริมการอ่านและการทำความเข้าใจหนังสือ เช่น คำถาม คำอธิบายศัพท์ หนังสืออ้างอิงหรือไม่ (กรมวิชาการ, 2535)

กระดาษเนื้อในหรือกระดาษที่ใช้พิมพ์ ก๊าซ สฤทธิกุล (2528) ได้กล่าวถึงกระดาษเนื้อในหรือกระดาษที่ใช้พิมพ์ว่า กระดาษที่นิยมใช้พิมพ์หนังสือ คือ กระดาษปรู๊ฟ (Newsprint) และกระดาษฟอกขาวหรือกระดาษปอนด์ขาว (Wood Free Paper) ซึ่งมีคุณสมบัติแตกต่างกันดังนี้คือ

1. กระดาษปรู๊ฟ (Newsprint) เป็นกระดาษที่ทำมาจาก Mechanical Wood Pulp ซึ่งเป็นเยื่อไม้เป็นแล้วทำเป็นกระดาษ มีราคาถูกแต่คุณภาพต่ำ เก็บไว้ไม่ได้นาน เพราะเนื้อกระดาษกรอบ และแดง นิยมใช้พิมพ์

หนังสือราคาถูกและหนังสือพิมพ์

2. กระดาษฟอกขาว หรือกระดาษปอนด์ขาว (Wood Free Paper) เป็นกระดาษที่ทำมาจากเยื่อเคมีแล้วฟอกให้ขาว ใช้ทำสมุดและหนังสือทั่วไป

จินตนา ไบภาชูย์ (2526) และพรทิพย์ ศิริสมบูรณ์เวช (2528) ได้ให้ข้อเสนอแนะสอดคล้องกันว่า กระดาษที่ใช้พิมพ์ควรเป็นกระดาษเนื้อหนา (กระดาษปอนด์) และมีความเหนียว ทนทานเพราะถ้าใช้กระดาษเนื้อบาง เวลาพิมพ์ตัวอักษรมักจะไปปรากฏรอยในด้านหลังของกระดาษในอีกหน้าต่อไป ทำให้อักษรในหน้านั้น ๆ พร่า อ่านไม่ชัดเจน

ปีทมา สมพงษ์ (2523) ได้ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนระดับประถมศึกษา ที่มีต่อหนังสือเด็กที่ผลิตในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2520-2522 พบว่าเด็กชอบหนังสือที่พิมพ์ด้วยกระดาษสีขาว และรัชณี แพรนิมิตร (2525) ได้ศึกษาวิเคราะห์หนังสือสำหรับเด็กวัย 11-14 ปี ที่พิมพ์ในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520-2522 พบว่าเด็กส่วนใหญ่เห็นว่าหนังสือที่พิมพ์ด้วยกระดาษปอนด์อย่างดีมีสีขาวน่าอ่าน

นอกจากนี้ นารีรัตน์ อยู่กิจดิษฐ์ (2520) ได้สรุปความหมายของกระดาษพิมพ์ที่ดีว่า หมายถึงกระดาษที่มีความหนาพอสมควร มีความน่าอ่าน ไม่บางจนเห็นรอยพิมพ์อีกด้านหนึ่งซึ่งไม่สะดวกต่อการอ่าน ควรเป็นกระดาษฟอกขาว หรือเป็นกระดาษปอนด์สีขาว

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เนื้อกระดาษที่ใช้พิมพ์หนังสือควรมีคุณภาพดี มีสีขาว เนื้อเหนียวทนทาน ควรเป็นกระดาษปอนด์อย่างดี

การจัดหน้า ริญจวน อินทรกำแหง (2517) กล่าวว่า การเว้นเนื้อที่ทั้งด้านในและด้านนอกของกระดาษไว้ให้มาพอควรเป็นสิ่งที่ดีควรทำ เพราะจะช่วยให้เด็กอ่านหนังสือด้วยความสบายตายิ่งขึ้น ซึ่ง कुलเชरस्ता (Kulshreshtha,

1972 อ้างถึงใน พรพิมล เจริญสุข, 2527) ได้กำหนดเกณฑ์ของการจัดหน้าหนังสือที่ดีว่าการเว้นที่ว่างรอบข้อความในหน้าหนังสือ ควรเว้นประมาณ 3-6 เอ็ม (cms) หรือประมาณครึ่งนิ้วถึง 1 นิ้ว ซึ่งสอดคล้องกับ วรรณภา สวัสดิบุตร์ (2532) ที่ได้กำหนดการจัดวางหน้าหนังสือว่าสัดส่วนที่เหมาะสมคือ ขอบด้านบนและด้านใน เว้นห่าง 1 นิ้ว ส่วนของด้านล่าง และด้านนอกควรเว้นห่าง 3/4 นิ้ว

ตัวพิมพ์ ตัวอักษรที่ใช้พิมพ์มีขนาดเล็กเกินไปจะทำให้อ่านยากไม่สบายตา แต่ถ้าใหญ่เกินไปก็จะเปลืองกระดาษพิมพ์ จึงจำเป็นต้องใช้ขนาดที่เหมาะสมกับผู้อ่าน

สมถวิล วิเศษสมบัติ (2524) ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับตัวพิมพ์ที่ควรใช้ว่าตัวพิมพ์แต่ละขนาดต้องเลือกให้เหมาะสมกับสายตาของเด็กแต่ละวัย เด็กวัยก่อนเรียนควรใช้ตัวพิมพ์ ขนาด 40 พ้อยท์ (ประมาณ 7 มิลลิเมตร) เด็กวัยเริ่มเรียนใช้ขนาด 32 พ้อยท์ (ประมาณ 5 มิลลิเมตร) และเด็กโตใช้ขนาด 19 1/2 - 24 พ้อยท์ (ประมาณ 3 มิลลิเมตร) ซึ่งมีขนาดเกือบเท่าตัวพิมพ์ดีด จะเห็นได้ว่าอายุของเด็กมากขึ้น ขนาดของตัวพิมพ์จะมีขนาดเล็กลง ทั้งนี้ตามเหตุผลของหลักวิทยาพัฒนาการเด็ก การรับรู้ทางสายตาของเด็กนั้นจะรับรู้สิ่งต่าง ๆ ในลักษณะรวม ๆ ไม่สนใจรายละเอียด ลักษณะอย่างนี้สะท้อนให้เห็นถึงขนาดของตัวอักษร จะต้องให้ขนาดโตสำหรับเด็กเล็ก ๆ และขนาดของตัวอักษรจะลดลงตามลำดับของเด็กที่เจริญขึ้น

นอกจากขนาดของตัวพิมพ์แล้ว ความชัดเจนและความถูกต้องในการพิมพ์ก็เป็นเรื่องสำคัญ คือตัวพิมพ์จะต้องชัดเจน ไม่เลอะเลือนและตัวสะกดการันต์ที่ใช้จะต้องถูกต้องตามศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถาน นอกจากนี้ตัวอักษรที่ใช้พิมพ์ข้อความสำคัญหรือต้องการเน้นก็ควรใช้ตัวอักษรที่มีลักษณะพิเศษ เช่น ตัวดำ ตัวหนา ตัวเอน เพื่อให้มีความแตกต่างไปจากตัวอักษรที่ใช้ปกติ ทั้งนี้เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน

ภาพประกอบ หนังสือประกอบการเรียนที่มีคุณภาพ นอกจากจะมีเนื้อหาถูกต้องแล้ว ชูลีพร พงษ์สมบูรณ์ (2532) ได้กล่าวถึงภาพประกอบในหนังสือว่าจะช่วยเสริมให้เกิดความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

ภาพประกอบหนังสือเรียนนั้นจะสามารถแบ่งได้หลายลักษณะหลายประเภทแต่ในการที่จะตัดสินว่าภาพประกอบนั้น ๆ มีคุณค่ามากน้อยเพียงใด จึงจำเป็นต้องศึกษาลักษณะของภาพประกอบที่ดี ซึ่ง เดล (Dale, 1969) ได้กำหนดลักษณะที่ดีของภาพประกอบหนังสือไว้ ดังนี้

1. ภาพนั้นเหมาะกับจุดประสงค์ของการเรียนรู้
2. ภาพนั้นจะต้องถ่ายทอดลักษณะตรงกับสภาพความเป็นจริง
3. ภาพนั้นจะต้องถูกต้องในเรื่องของขนาด สัดส่วน เป็นต้น
4. ภาพนั้นจะต้องก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มความ

สนุกสนานให้กับเนื้อหาในบทเรียน

5. ภาพนั้นจะต้องกระตุ้นให้เกิดการสร้างจินตนาการต่อเนื่องขึ้น

ในใจของผู้ดู

6. ภาพนั้นจะต้องมีคุณภาพด้านศิลปะและเทคนิคการสร้างที่ดี มีส่วน

ประกอบภาพดี

7. เนื้อเรื่องภายในภาพจะต้องมุ่งหมายที่จุดสำคัญเพียงอันเดียว
8. ภาพนั้นจะต้องมีรายละเอียดไว้อย่างเพียงพอ

สมิธ (Smith, 1978) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินลักษณะของภาพประกอบที่ดีในหนังสือเรียน ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการของ เดล (Dale, 1969) และมีข้อเสนอแนะที่เสนอเพิ่มเติมขึ้น ดังนี้

1. เหมาะสมกับวัยและความสนใจ ตลอดจนเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน

2. ควรเป็นภาพสี เพราะสีจะช่วยในการเรียนรู้ เพิ่มความสนใจ และให้ความเป็นจริงได้ดีกว่าภาพขาวดำ

3. ลักษณะหรือส่วนสำคัญของภาพควรอยู่ตรงกลางหรือใกล้มุมซ้าย

ของภาพ

4. หนังสือเรียนควรมีจำนวนภาพประกอบราวครึ่งหนึ่งของเล่ม จึงจะได้ผลเต็มที่

อย่างไรก็ตามภาพประกอบหนังสือเรียนที่ดี ควรนำมาใช้เพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายและรวดเร็วมากกว่าการสร้างความสนใจหรือส่งเสริมความรู้ลึกซึ้งในทางศิลปะหรือปิดบังข้อบกพร่องอื่น ๆ ในหนังสือ ทั้งนี้ เพราะภาพประกอบมีคุณค่าในฐานะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารความคิด ช่วยให้นักเรียนมองเห็นภาพพจน์ของสิ่งเป็นนามธรรมได้ชัดเจนขึ้น ภาพประกอบยังช่วยเสริมการอธิบายให้นักเรียนมีความเข้าใจง่ายและรวดเร็วขึ้น ช่วยให้ได้ข้อมูลและข้อเท็จจริงเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจนำมาใช้ในการสรุปหลักการ เพื่อให้เข้าใจบทเรียนและจดจำได้ง่าย นอกเหนือจากคุณค่าในการกระตุ้นให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาเนื้อหา ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจหลักของหนังสือ

กรมวิชาการ (2535) ได้กล่าวถึงเนื้อหา และการเสนอเนื้อหาไว้ดังนี้

เนื้อหา เนื้อหาสาระของหนังสือเรียนจะต้องมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่ผู้เขียนกำหนด ในลักษณะที่จะเป็นหนทางให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์เหล่านั้นได้ โดยที่ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป เนื้อหาสาระมีความถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของบุคคลในสาขาวิชานั้น มีความทันสมัย และสะท้อนให้เห็นความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงหรือการค้นพบใหม่ ๆ ในสาขาวิชาพอสมควร มีการอ้างอิงถึงแหล่งที่มาเกี่ยวกับเรื่องสำคัญ ๆ ที่ผู้เขียนอภิปรายถึงอย่างเหมาะสม สาระความรู้ และความคิดรวบยอดที่เสนอมีความเหมาะสมกับระดับประสบการณ์ความรู้เดิม และระดับการพัฒนาทางสติปัญญาของผู้เรียน ตัวอย่างประกอบความเข้าใจต่าง ๆ มีความถูกต้องเหมาะสมส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องราวและความคิดรวบยอดต่าง ๆ สะท้อนถึงสภาพชีวิต และสังคมตามความเป็นจริง และอยู่ในแวดวงประสบการณ์ของผู้เรียนที่จะ

ทำความเข้าใจได้ รวมทั้งเนื้อหาสาระไม่ควรมีลักษณะที่จะทำให้เกิดเจตคติที่ขัดต่อศีลธรรม จริยธรรม ประเพณี และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมด้วย

การเสนอเนื้อหา ผู้เขียนจะต้องเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เสนอในหนังสือเรียน สามารถจัดลำดับเนื้อหาสาระตามโครงสร้างความรู้ของสาขาวิชา (content hierarchy) ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถศึกษาทำความเข้าใจได้ตามลำดับขั้นตอนที่เหมาะสม เนื้อหาสาระรวมทั้งการเสนอเนื้อหาไม่ควรมุ่งเน้นที่จะให้เฉพาะข้อมูลรายละเอียดเพื่อการจดจำ (literal level) แต่ควรส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิด การใช้เหตุผล เปรียบเทียบ สรุปความ (interpretive level) จนถึงการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การนำไปใช้และการประเมินค่า (applied level) ด้วยการเสนอเนื้อหาควรมีโครงสร้างที่เหมาะสมกับสาระ เรื่องราว ความคิดรวบยอด จุดประสงค์และความสามารถของนักเรียนด้วย รวมทั้งมีเอกภาพ สัมพันธภาพ และการเน้นความสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนสามารถแยกใจความสำคัญออกจากรายละเอียดได้ มีการเสนอบทนำเรื่อง เพื่อให้นักเรียนใช้เป็นแนวทางความคิดในการศึกษาทำความเข้าใจสาระความรู้ มีการสรุปความเมื่อจบเรื่อง หรือมีการกล่าวเชื่อมโยงเพื่อเข้าสู่เรื่องใหม่ เป็นต้น

กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหัวใจสำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้ เพราะกิจกรรมการเรียนการสอนจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ซึ่งนับว่าเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการจัดการศึกษา ดังนั้นในการพิจารณาถึงลักษณะของหนังสือประกอบการเรียนที่ดัดนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงลักษณะกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ซึ่ง สุมณ อมรวิวัฒน์ (2526) ได้กล่าวถึงลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีไว้ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรเป็นไปเพื่อพัฒนาทุกด้านให้แก่ผู้เรียน

2. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรทำให้ผู้เรียนได้แสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

3. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรให้โอกาสและเห็นความสำคัญของผู้เรียนทุกคนในชั้นเรียน

4. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองแก่ผู้เรียน

นอกจากลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีดังกล่าวแล้ว การพิจารณากิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสนอแนะในหนังสือประกอบการเรียนนั้น วิทยาลัยฯ สวัสดิบุตร (2532) ได้กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาไว้ดังนี้

1. กิจกรรมเสนอแนะมีทุกบทเรียน
2. กิจกรรมมีหลายรูปแบบให้เลือกปฏิบัติ
3. กิจกรรมครอบคลุมเนื้อหาของหนังสือ
4. กิจกรรมช่วยทบทวนความรู้ความเข้าใจเนื้อหา
5. กิจกรรมช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะต่าง ๆ
6. กิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น
7. กิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและ

ร่วมกับผู้อื่น

นอกจากนี้ ปราณี สิ้นธุ์สะอาด (2522) ได้กล่าวถึงกิจกรรมประกอบหนังสือเรียนที่ดีที่จะต้องพิจารณาดังต่อไปนี้

1. มีกิจกรรมการเรียนการสอนเสนอแนะไว้ท้ายบท
2. กิจกรรมท้ายบทแต่ละบทควรครอบคลุมเนื้อหาได้ครบถ้วน
3. มีปริมาณเพียงพอ
4. สามารถช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิด

จะเห็นได้ว่าการพิจารณากิจกรรมในหนังสือเรียนนั้น นอกจากจะพิจารณา ลักษณะของกิจกรรมที่ดีแล้วยังต้องพิจารณารูปแบบและปริมาณหรือจำนวนของกิจกรรม ประกอบด้วย

จากข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของหนังสือเรียนและหนังสือประกอบการเรียน ที่ดีดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การพิจารณาลักษณะของหนังสือที่ดีจะต้องพิจารณา ส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือ ซึ่งสามารถแยกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ คือ ส่วนที่เป็น ลักษณะภายนอกและส่วนที่เป็นลักษณะภายใน ดังที่ พรทิพย์ ศิริสมบูรณ์เวช (2528) ได้สรุปไว้ว่า หนังสือที่ดีและมีคุณภาพนั้น จะต้องมัลักษณะที่ดีทั้งนี้ลักษณะภายนอกและ ภายในคือ

1. ลักษณะภายนอก ได้แก่ การจัดรูปเล่ม ครึ่งที่พิมพ์ ปกที่พิมพ์ และคุณภาพในการพิมพ์
2. ลักษณะภายใน ได้แก่ เนื้อหาวิชา วิธีการเสนอเนื้อหา การใช้ ส่วนวนภาษา การพิมพ์ เสนอแนะกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือ เช่น ภาพประกอบ สารบัญ บรรณานุกรม ฯลฯ

ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2535) ที่ได้อธิบายไว้ว่า หนังสือเรียน ที่ดีนั้นจะต้องมีคุณสมบัติที่ดีทั้งส่วนที่เป็นลักษณะภายนอก คือ ลักษณะอันเป็นส่วนประกอบของหนังสือที่กำหนดให้มี เพื่อช่วยผู้อ่านในการศึกษาหนังสือนั้นเป็น ส่วนที่ยังไม่ใช้ส่วนเนื้อหาสาระของหนังสือโดยตรงแต่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระและกับการที่ผู้อ่านหนังสือจะนำไปใช้ในการศึกษาเรื่องราวจาก หนังสือนั้น ได้แก่ ชื่อเรื่องหนังสือ คำนำหนังสือ ผู้เขียนและสำนักพิมพ์ วันเวลา และจำนวนครั้งที่พิมพ์หนังสือ สารบัญเรื่อง สารบัญภาพ และส่วนที่เป็นลักษณะ ภายใน หมายถึงลักษณะต่าง ๆ ที่แวดล้อมเนื้อหาและการเสนอเนื้อหา ซึ่งมีผล กระทบต่อการเรียนรู้จากการศึกษาหนังสือนั้น ซึ่งได้แก่เนื้อหาการเสนอเนื้อหา ที่วางท่าทางการเรียน และสิ่งส่งเสริมการเรียนการสอน เช่น แผนภูมิ แผนภาพ กิจกรรมเสนอแนะ แบบฝึกหัด และแบบทดสอบ

คุณสมบัติของหนังสือเรียน นอกเหนือจากลักษณะภายนอกและลักษณะภายในที่กล่าวมาทั้งหมดแล้ว ยังมีลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งแม้จะไม่สัมพันธ์โดยตรงกับคุณภาพของหนังสือเรียนในฐานะที่เป็นสื่อการเรียนการสอนก็ตาม แต่ก็มีส่วนต่อการตัดสินใจในการเลือกใช้หนังสือของโรงเรียน สิ่งนั้นก็คื ความทนทาน ถาวร เทคนิคการพิมพ์ และราคาของหนังสือเรียน กล่าวคือ หนังสือที่มีขนาดรูปเล่มพอเหมาะมือของผู้อ่าน ใช้กระดาษคุณภาพดี ปกสีที่สวยงาม ภาพประกอบมีสีสันสวยงาม พิมพ์ชัดเจน ตัวหนังสือคมชัด อ่านง่าย ใช้ตัวหนังสือประเภทต่าง ๆ แยกตามความสำคัญของหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย การเข้าเล่มแน่นหนา มั่นคงทนทาน ย่อมเป็นที่ปรารถนาของผู้ใช้หนังสือ แต่หนังสือที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการเช่นนี้ย่อมมีราคาแพง ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนจะต้องพิจารณาถึงข้อดี ข้อเสียของหนังสือเรียนทุกคุณสมบัติมาประกอบกัน

จะเห็นว่าลักษณะของหนังสือเรียนและหนังสือประกอบการเรียนที่ตีส่วนใหญ่มักมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ มีการพิจารณาคุณสมบัติที่สำคัญของหนังสือ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่ คุณค่าทางวิชาการของเนื้อหา ซึ่งจัดเป็นลักษณะภายในของหนังสือ และลักษณะการจัดรูปเล่ม ซึ่งจัดเป็นลักษณะภายนอกของหนังสือ

ลักษณะของหนังสือเรียนและหนังสือประกอบการเรียนที่ดีดังกล่าวจะเป็นข้อมูลที่สำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียนต่อไป

แนวทางในการวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียน

การวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องศึกษาเพื่อประโยชน์ต่อการเรียนการสอน

รุ่งฤทัย สัจจพันธ์ (2526) ได้อธิบายถึงการวิเคราะห์หนังสือว่าเป็น การแยกแยะหนังสือออกเป็นส่วนต่าง ๆ ตามประเภทและลักษณะของหนังสือ โดยใช้เหตุผลประกอบ

ส่วน ลาวัลย์ วิทยาวุฒิกุล และ ปราณี โพธิ์สุข (2526) ได้กล่าว ถึงการวิเคราะห์หนังสือไว้คล้ายคลึงกันว่า "การวิเคราะห์หนังสือ" คือ การจำแนก แยกแยะองค์ประกอบทุกส่วนของหนังสือ เพื่อพิจารณาว่าแต่ละส่วนมีอะไรบ้าง แล้ว นำองค์ประกอบเหล่านั้นมาเทียบเคียงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อดูว่าหนังสือในแต่ละ องค์ประกอบนั้น มีลักษณะอย่างไร

นอกจากนี้ อัมพร แก้วสุวรรณ (2527) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับ การวิเคราะห์หนังสือว่า "การวิเคราะห์หนังสือเรียน หรือหนังสือประกอบการเรียน เป็นการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อดูความพร้อมของเนื้อหา ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ว่ามีโอกาส ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด และเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน หรือไม่

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียนเป็น การจำแนกแยกแยะองค์ประกอบของหนังสือออกเพื่อพิจารณาแต่ละส่วนว่ามีอะไรบ้าง แล้วใช้เกณฑ์ที่กำหนดไว้เข้าไปเทียบเคียงกับองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อดูว่าหนังสือ ประกอบการเรียนนั้นมีส่วนใดบ้างที่แตกต่าง คล้าย เหมือน เข้าข่าย เก่าหรือ ดีกว่า เกณฑ์ที่ตั้งไว้หรือผู้วิเคราะห์ใช้ดุลยพินิจของตนเองพิจารณาตัดสินคุณภาพของ องค์ประกอบเหล่านั้น โดยมีหลักเกณฑ์การตัดสินที่เชื่อถือได้

สำหรับแนวทางในการวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียนนี้ โภชัย สาริกบุตร และ สมพร สาริกบุตร (2521) กล่าวว่า การวิเคราะห์หนังสือ ส่วนใหญ่ทำกันในรูปของการวิจัย และมีวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์แตกต่างกัน ออกไป เช่น

วิชานั้น

1. วิเคราะห์เนื้อหาตัดสินคุณค่าของหนังสือเหล่านั้น
2. วิเคราะห์เพื่อพัฒนาการของหนังสือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
3. วิเคราะห์เพื่อพิจารณาความสอดคล้องกับความมุ่งหมายของ
4. วิเคราะห์เพื่อศึกษาแนวทางในการปรับปรุง
5. วิเคราะห์อิทธิพลของหนังสือที่มีผลต่อผู้เรียนในทางใดทางหนึ่ง
6. วิเคราะห์เพื่อหาจุดเน้นในหนังสือเล่มนี้

สมถวิล วิเศษสมบัติ (2524) ได้แบ่งประเภทของการวิเคราะห์หนังสือไว้ดังนี้

1. การวิเคราะห์หนังสือเล่มเดี่ยว ผู้วิเคราะห์จะต้องวิเคราะห์อย่างละเอียดในแง่ของข้อเท็จจริงเกี่ยวกับหนังสือ เช่น วิเคราะห์รูปเล่ม เนื้อหา ภาพประกอบคุณภาพด้านการพิมพ์ และคุณภาพด้านศิลปะ เป็นต้น
2. การวิเคราะห์หนังสือในนวนอน หมายถึง การวิเคราะห์หนังสือในชั้นเดียวกันวิชาเดียวกัน มาเปรียบเทียบกับทุกเล่ม เพื่อหาความแตกต่าง ความคล้ายคลึงความเหมือนหรือจุดเด่นของแบบเรียนแต่ละเล่ม
3. การวิเคราะห์หนังสือในแนวตั้ง หมายถึง การวิเคราะห์หนังสือที่มีผู้แต่งเป็นคนเดียวกัน หรือกลุ่มเดียวกัน แต่งหนังสือเป็นชุดสำหรับใช้ในหลายชั้น
4. การวิเคราะห์หนังสือในนวนอนและแนวตั้ง เป็นการวิเคราะห์หนังสือในหลายชั้นเรียนและผู้แต่งหลายคน

นอกจากนี้ สมถวิล วิเศษสมบัติ (2524) ยังได้แบ่งวิธีการวิเคราะห์ออกเป็น 3 วิธี ดังนี้

1. วิเคราะห์ด้วยตนเอง โดยวิเคราะห์เรื่องที่ต้องการจากหนังสือที่กำหนดไว้อาจจะวิเคราะห์ทุกหน้าหรือสุ่มตัวอย่างเพียงบางหน้า ซึ่งใช้สำหรับในกรณีที่มีหนังสือที่จะวิเคราะห์จำนวนมาก ทั้งนี้ผู้วิเคราะห์จะต้องทดสอบการสุ่ม

ตัวอย่างและวิเคราะห์หาค่าความแปรปรวนด้วย เพื่อที่จะได้ทราบว่าการสุ่มตัวอย่างเพียงบางหน้านั้นสามารถเป็นตัวแทนประชากรได้โดย วิธีวิเคราะห์ด้วยตนเองนี้ มักจะใช้วิเคราะห์ในแง่หาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับหนังสือ เช่น วิเคราะห์รูปเล่ม ภาพประกอบ คำผิด สะกดการันต์ การปรากฏของคำที่ต้องการวิเคราะห์ เป็นต้น

2. วิเคราะห์ด้วยการตั้งกรรมการ วิธีนี้เนื้อหาที่ต้องการวิเคราะห์ ผู้วิเคราะห์ต้องการความเห็นหรือการตัดสินใจจากคนหลายคน เพื่อให้เรื่องที่จะวิเคราะห์นั้น มีความเชื่อถือได้สูง จำนวนกรรมการมีตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป วิธีนี้จะต้องให้กรรมการทุกคน เข้าใจเกณฑ์และข้อตกลงเบื้องต้นที่จะนำมาวิเคราะห์ให้ตรงกันก่อน มิฉะนั้นอาจจะทำให้ผลการวิจัยคลาดเคลื่อนได้

3. วิเคราะห์ด้วยการส่งแบบสอบถาม ผู้วิเคราะห์อาจใช้ข้อมูลจากการส่งแบบสอบถามให้แก่ผู้ใช้แบบเรียน หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ข้อมูลจะเชื่อถือได้ในกรณีที่มีจำนวนประชากรมากเพียงพอแล้วนำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์เพื่อแปรผลต่อไป ในการส่งแบบสอบถามอาจจะส่งให้แก่

ครูผู้สอน

นักเรียน

ศึกษานิเทศก์

ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือนักวิชาการในสาขานั้น ๆ

จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียน สามารถวิเคราะห์ได้หลายลักษณะทั้งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้วิเคราะห์ว่า ต้องการจะศึกษาอะไรจากหนังสือนั้น การวิเคราะห์จะต้องแยกแยะองค์ประกอบของหนังสือออกมา แล้วนำไปเทียบเคียงกับเกณฑ์ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ เพื่อวัดดูว่าแต่ละส่วนนั้นมีความแตกต่าง คล้าย เหมือน เข้าข่ายเท่า หรือดีกว่า เกณฑ์ดังกล่าวมานั้นเพียงใด หรืออาจจะใช้ดุลยพินิจของผู้วิเคราะห์ตัดสินคุณภาพองค์ประกอบเหล่านั้น โดยมีหลักเกณฑ์ที่เชื่อถือได้ และสิ่งที่สำคัญคือไม่ว่าจะวิเคราะห์องค์ประกอบของหนังสือด้านใดก็ตาม ต้องวิเคราะห์ให้ครอบคลุมเพื่อแยกแยะส่วนดีส่วนบกพร่องของแต่ละด้านให้เห็นกระจ่างชัด

สำหรับเกณฑ์ในการวิเคราะห์หนังสือ^๕ นักวิชาการและนักการศึกษา ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ หลายท่านได้ตั้งเกณฑ์มาตรฐานในการวิเคราะห์ หนังสือไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

รัฐจวน อินทรกำแหง (2520) ได้เสนอเกณฑ์ในการพิจารณาหนังสือ ตำราวิชาการ หรือสารคดีไว้ 7 ประการ พอสรุปได้ดังนี้

1. เนื้อหาวิชาการและสาระของหนังสือ มีสาระที่เป็นแก่นสารแน่นอเนก มีความสมบูรณ์และสมดุลเหมาะสมสำหรับระดับของผู้อ่าน
2. วิธีนำเสนอที่น่าสนใจชวนให้อ่าน ใช้สำนวนภาษาที่เข้าใจง่ายและ มีความสละสลวย
3. การวางโครงเรื่องและการลำดับเรื่องไม่ซับซ้อน เรียงลำดับ ความยากง่ายทำให้เกิดความเข้าใจและความต่อเนื่องกันทางความคิด
4. ผู้เขียนมีคุณวุฒิ และประสบการณ์ที่เป็นที่เชื่อถือได้
5. ส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือ เช่น สารบัญ ดัชนี บรรณานุกรม อภิธานศัพท์ ทำได้ดี ช่วยให้ผู้อ่านค้นคว้าได้สะดวกรวดเร็วขึ้น
6. ลักษณะรูปเล่มและคุณภาพการพิมพ์ มีความถูกต้องชัดเจนรวมทั้ง ภาพประกอบ
7. เนื้อหาสาระมีความถูกต้องและแม่นยำ

จะเห็นได้ว่าเกณฑ์ที่ รัฐจวน อินทรกำแหง เสนอมานี้เป็นเกณฑ์ที่ พิจารณาลักษณะสำคัญของหนังสือในด้านเนื้อหา ด้านวิธีเขียน ด้านการจัดลำดับ เนื้อหาและด้านการพิมพ์ ซึ่งคล้ายคลึงกับเกณฑ์ของ จวิลักษณ์ บุณยะกาญจน์ (2523) ที่ได้แบ่งหัวข้อในการพิจารณาออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา ด้าน วิธีเขียน ด้านการจัดเนื้อหา และด้านมาตรฐานการพิมพ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านเนื้อหา
 - 1.1 ผู้แต่งมีความสามารถในเนื้อหาวิชาหรือสาขาที่เขียน หรือไม่
 - 1.2 หนังสือนั้นสามารถทำให้เกิดความเข้าใจในวัตถุประสงค์

ของหลักสูตรหรือไม่

1.3 เนื้อหาในหนังสือนั้นมีข้อความที่ทำให้เกิดการถกเถียง หรือขัดแย้งกันหรือไม่

1.4 เนื้อหาวิชาที่ปรากฏมุ่งส่งเสริมศีลธรรม ความดี หรือไม่

2. ด้านวิธีเขียนเนื้อหา

2.1 การเขียนเหมาะสมกับวัยของนักเรียนหรือไม่

2.2 อุปกรณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ของหนังสือปรับปรุงให้

เหมาะสมกับความแตกต่างของบุคคลหรือไม่

3. ด้านการจัดเนื้อหา

3.1 ตรรชนีและสารบัญของหนังสือสมบูรณ์และง่ายต่อการใช้

หรือไม่

3.2 มีหน้าคำศัพท์อธิบายคำศัพท์ยากหรือไม่

3.3 มีรูปภาพ แผนภูมิ กราฟต่าง ๆ ในหนังสือหรือไม่ และถ้า

มีเหมาะสมกับเนื้อเรื่องหรือไม่

3.4 ผู้แต่งได้กล่าวถึงหรือเพิ่มเติมเรื่องราวที่มีความเกี่ยวข้องกับ

หนังสือหรือไม่

3.5 มีบทสรุปท้ายบทเพื่อเป็นการทบทวนหรือไม่

3.6 บรรณานุกรมท้ายเล่มสามารถช่วยในการค้นคว้าได้

ละเอียดเพียงใด

4. ด้านมาตรฐานในการพิมพ์

4.1 ตัวอักษร และการพิมพ์เป็นอย่างไร

4.2 ช่องว่างระหว่างบรรทัดห่างกันเพียงใด และอ่านสะดวก

หรือไม่

4.3 ชนิดของกระดาษดี และมีความทนทานเพียงใด

4.4 การเข้าปกมีความแข็งแรงทนทานหรือไม่

สำหรับ นาริรัตน์ อยู่กิจดิษฐ์ (2520) ได้ให้เกณฑ์ในการวิเคราะห์หนังสืออ่านเพิ่มเติมไว้โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ

1. ด้านเนื้อหา ควรช่วยส่งเสริมความรู้ตามหลักสูตรให้กว้างขวาง และช่วยเสริมการเรียนรู้การสอนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เนื้อหาต้องมีคุณค่าให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน มีความทันสมัย ภาษาที่ใช้เข้าใจง่าย วิธีการเสนอเนื้อหาชวนอ่านการเรียงลำดับเรื่องไม่สับสน

2. ด้านรูปเล่ม ขนาดรูปเล่มควรมีขนาดพอเหมาะสำหรับเด็กหยิบอ่านได้สะดวก ภาพประกอบมีความสอดคล้องกับเนื้อเรื่องช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น และมีขนาดพอเหมาะแสดงให้เห็นสิ่งที่ต้องการแสดงชัดเจน ภาพมีสีดึงดูดใจ การจัดวางภาพสวยงามภาพอยู่หน้าเดียวกันกับเนื้อเรื่องขนาดตัวพิมพ์พอเหมาะกับสายตาเด็ก มีตัวพิมพ์ลักษณะพิเศษเพื่อเน้นข้อความสำคัญ บางตอน นอกจากนี้ กระดาษที่ใช้พิมพ์ควรมีความหนาพอสมควรและน่าอ่าน ควรเป็นกระดาษฟอกขาว หรือกระดาษปอนด์ คุณภาพในการพิมพ์ดีมีความชัดเจน และถูกต้อง มีปกและชื่อเรื่องดึงดูดใจ สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง การเข้าเล่มดีสามารถเปิดอ่านได้สะดวก มีการเย็บเล่มที่ทนทาน กระดาษไม่หลุดหรือฉีกขาดง่าย

เกณฑ์ในการวิเคราะห์หนังสืออ่านเพิ่มเติมที่ นาริรัตน์ อยู่กิจดิษฐ์ ได้ให้ไว้นี้เป็นเกณฑ์ที่พิจารณาด้านเนื้อหาและด้านรูปเล่ม เช่นเดียวกับเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกหนังสือแบบเรียนระดับประถมศึกษาที่ อรสา กุมาริ ปุ๊กหุด (2524) ได้กล่าวโดยอธิบายรายละเอียดไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. การจัดทำรูปเล่มควรพิจารณาในสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
 - 1.1 ขนาด ควรเหมาะ คือ ประมาณ 7 x 10 นิ้ว
 - 1.2 กระดาษที่ใช้พิมพ์ ควรเป็นกระดาษเหนียว ไม่ขาดง่าย
 - 1.3 การพิมพ์ ใช้ตัวอักษรใหญ่พอเหมาะกับสายตาเด็ก ไม่ใช้ตัวอักษรลวดลาย
 - 1.4 การเย็บเล่ม ควรมั่นคงไม่หลุดง่าย
 - 1.5 การใช้ภาพประกอบ ควรมีลักษณะดังนี้

- 1.5.1 เป็นภาพขนาดใหญ่ เด็กดูได้ชัด
- 1.5.2 ควรเป็นภาพสีสด และให้สื่อถูกต้องตรงกับความเป็นจริง
- 1.5.3 ภาพที่จัดไว้ควรมีความสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ทั้งในด้านลักษณะ ท่าทาง สีที่ใช้ และบุคลิก
- 1.5.4 ภาพประกอบที่เป็นภาพถ่าย ควรเลือกให้เหมาะสม ให้เป็นอย่างที่ดี ไม่น่าสมัยและล้ำสมัยเกินไป
- 1.5.5 ภาพขาวดำ ควรมีให้น้อยที่สุด และควรเป็นภาพที่ชัด เช่น ภาพลายเส้น แผนภูมิต่าง ๆ ฯลฯ
- 1.5.6 จำนวนภาพควรมีทุกหน้าหรือเกือบทุกหน้าเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินและความสนใจการเรียนรู้
2. เนื้อหาในแบบเรียน ควรพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
- 2.1 ความถูกต้องของเรื่องราวต่าง ๆ เช่น พ.ศ. สถานที่ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ฯลฯ
- 2.2 การใช้สำนวนและภาษา ผู้เขียนที่คลุกคลีอยู่กับเด็กวัยที่ใช้แบบเรียนก็จะใช้สำนวนและภาษาได้เหมาะสมกับเด็กได้ดีกว่าผู้เขียนที่ไม่เคยคลุกคลีกับเด็ก
- 2.3 ความทันสมัยของแบบเรียน แบบเรียนต้องทันสมัยในแง่วิทยาการก้าวหน้าอยู่เสมอ ผู้เลือกใช้ควรพิจารณาเลือกแบบเรียนจากบริษัท หรือสำนักพิมพ์ พยายามที่จะปรับปรุงแบบเรียนของตนอยู่เสมอ
- 2.4 จำนวนเนื้อหา แบบเรียนใช้ชั้นประถมศึกษาไม่ควรมีเนื้อหามาก และเนื้อหาต้องเหมาะสมกับความพร้อมและสติปัญญาของเด็ก และเนื้อหาควรมีบทสรุป ข้อควรจำและข้อเสนอแนะในการทำกิจกรรมเสริมบทเรียนด้วยจะได้
- 2.5 แบบทดสอบ หรือแบบประเมินผล ควรมีประกอบเนื้อหาทุกเรื่อง ซึ่งจะ เป็นเครื่องช่วยกระตุ้นให้นักเรียนทบทวนความรู้ รวมทั้งเป็นแนวทางให้ครูทบทวนและกวดขันเด็กในเรื่องเหล่านั้น แบบประเมินผลควรมีหลายแบบประกอบกัน

โกวิท ประวาลพฤษ์ (2525) ได้เสนอเกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือเรียนโดยเน้นการวิเคราะห์ในด้านการนำเสนอเนื้อหา โดยพิจารณาตั้งแต่การเรียงลำดับเนื้อหาการเกริ่นนำเนื้อหาให้เชื่อมโยงกัน การอธิบายเนื้อหา การเสนอแนะกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล ซึ่งได้เสนอแนวทางในการวิเคราะห์ไว้โดยสรุปได้เป็นข้อ

1. หนังสือเรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้แค่ไหน
2. ระดับความยากง่ายของภาษาเหมาะสมกับผู้เรียนหรือไม่
3. บทเรียนมีความคิดรวบยอดใหม่ ๆ มีคำศัพท์ใหม่ ๆ เพียงใด
4. มีการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมของนักเรียน
5. มีกิจกรรมระหว่างการเรียนมากน้อยเพียงใด
6. เนื้อหามีการเรียงลำดับจากง่ายไปหายากหรือไม่
7. หนังสือเรียนมีการประเมินผลเป็นระยะหรือไม่
8. ลักษณะคำถามที่ใช้ในหนังสือเรียนเป็นคำถามที่เน้นความจำหรือเป็นคำถามที่นำไปสู่ความคิดเป็นส่วนใหญ่
9. คำอธิบายต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดได้หรือไม่ มีการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาหรือไม่

นอกจากนี้ เอนก รัตน์ปิยะภากรณ์ (2528) ได้เสนอแนวทางในการพิจารณาเลือกใช้หนังสือเรียนสำหรับผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในโรงเรียน พอสรุปได้ดังนี้คือ

1. พิจารณาความลึกและความกว้างในเนื้อหาวิชาของหนังสือเรียน เพราะหนังสือเรียนแต่ละเล่มจะมีผู้เรียบเรียงที่มีความสามารถและความชำนาญแตกต่างกันไป
2. พิจารณาจากความเหมาะสมของสำนวนภาษาและวิธีการเรียบเรียงเนื้อหาวิชาของหนังสือเรียน เพราะหนังสือเรียนที่ดีควรจะใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และเรียงลำดับเนื้อหาจากง่ายไปยากตามลำดับขั้นตอน

3. พิจารณาจากการพัฒนาเนื้อหาข้อเท็จจริงและความทันสมัยในหลักวิชาเพราะในปัจจุบันพัฒนาการทางวิชาการและเทคโนโลยีได้ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง

4. พิจารณาจากภาพประกอบในหนังสือเรียนว่า ภาพประกอบในหนังสือเรียนแต่ละเล่มนั้นสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ชัดเจนมากน้อยเพียงใด และมีสีสันสวยงามและสัมพันธ์กับเนื้อหาหรือไม่

5. พิจารณาจากขนาดของตัวอักษรว่ามีความเหมาะสมกับผู้เรียนในระดับนั้น ๆ หรือไม่

6. พิจารณาจากเนื้อกระดาษของหนังสือเรียนว่า มีคุณภาพดีและมีความทนทานแค่ไหน

7. พิจารณาจากความแข็งแรง ทนทาน และความสวยงามของปกหนังสือ

8. พิจารณาจากการเข้าเล่มว่า มีความประณีตและแข็งแรงทนทานเพียงใด

9. พิจารณาจากราคาของหนังสือ โดยคำนึงถึงส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น ความหนาของเล่ม ภาพประกอบ กระดาษที่ใช้พิมพ์และกระดาษหน้าปก เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าแนวทางในการพิจารณาเลือกใช้หนังสือเรียนที่ เอนก รัตน์ปิยะภากรณ์ เสนอไว้นี้ให้พิจารณาราคาของหนังสือประกอบการคัดเลือกอีกด้วย

สำหรับ สุวัฒน์ มุททเมธา (2523) ได้เสนอเกณฑ์ในการพิจารณาที่ต่างไปจากนักวิชาการท่านอื่น คือ ได้เสนอให้พิจารณาปีที่พิมพ์หนังสือเล่มนั้นด้วย และให้เลือกเล่มที่พิมพ์ล่าสุดรายละเอียดในเกณฑ์ดังกล่าว ได้ระบุสิ่งต่าง ๆ ที่ควรพิจารณา สรุปได้ดังนี้

1. ปีที่พิมพ์
2. ผู้เขียน

3. ความสอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์ของการเรียนรู้
4. การลำดับเนื้อหาและวิธีการเขียน
5. ความถูกต้องและทันสมัย
6. การให้ความคิดรวบยอดและหลักการที่ชัดเจน และมีรายละเอียด

เพียงพอ

7. การใช้ศัพท์ ภาษา เหมาะสมกับวัยและระดับชั้นของผู้เรียน
8. มีการวางพื้นฐาน ประสบการณ์ที่จำเป็นแก่ผู้เรียนโดยเรียงตาม

ลำดับ

9. มีค่านำ สารบัญ ดัชนี และหนังสืออ้างอิงอย่างชัดเจน
10. เน้นหัวข้อเรื่องอย่างชัดเจนและเรียงลำดับได้อย่างเหมาะสม
11. มีการเสนอแนะให้ใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ และกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ

รู้จักสังเกตและพิจารณา

12. มีภาพประกอบ แผนภูมิ ตาราง สถิติต่าง ๆ พร้อมด้วยคำอธิบาย

ประกอบอย่างชัดเจน

13. มีความคงทน แข็งแรง และเหมาะสมในการนำมาใช้
14. มีขนาดรูปเล่มที่พอเหมาะ ตัวหนังสือชัดเจน ขนาดตัวอักษรไม่

เล็กจนเกินไป

ส่วน ลาวัณย์ วิทยายุทธกุล และ ปราณ โภชิสุข (2526) ได้เสนอเกณฑ์ในการวิเคราะห์และประเมินหนังสือเรียนไว้โดยแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. สาระด้านความรู้และสติปัญญาในหนังสือเรียน

1.1 เนื้อหาต้องสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และจุดมุ่งหมายของการสอนวิชาสังคมศึกษาตลอดจนเป้าหมายของชาติ ส่งเสริมค่านิยมทางศีลธรรมและแนวคิดทางสังคมศึกษา

1.2 เนื้อหาควรให้ความคิดหลายสาขาวิชา ช่วยพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจอย่างใช้วิจารณญาณ เพื่อให้เด็กเรียนคิดแก้ปัญหาและสนับสนุนความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาสังคม

- 1.3 เนื้อหาส่งเสริมทักษะทางสังคม
 - 1.4 เนื้อหาถูกต้องตามความเป็นจริง สัมพันธ์กับความรู้เดิมของนักเรียน
 - 1.5 เนื้อหามีความยากง่าย เหมาะกับระดับสติปัญญาปานกลางของนักเรียนในแต่ละระดับชั้น
 - 1.6 เนื้อหาให้รายละเอียดที่ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันทำให้นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม
 - 1.7 เนื้อหาใช้ภาษาที่เหมาะสม มีความถูกต้องอบในด้านการใช้สำนวนและตัวสะกดใช้รูปประโยคสั้น ๆ และเข้าใจง่าย ใช้ศัพท์เฉพาะซึ่งเป็นที่ยอมรับตลอดจนมีการอธิบายศัพท์เฉพาะเหล่านั้นในหนังสือเรียนด้วย
 - 1.8 เนื้อหาควรส่งเสริมให้เกิดความคิด และค้นคว้าต่อไป
 - 1.9 การเสนอเนื้อหาควรเป็นไปตามลำดับ มีหลักเกณฑ์ และต่อเนื่องกันอย่างมีเหตุผล
 - 1.10 การวางเค้าโครงเรื่องไม่ซับซ้อน เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก
 - 1.11 การตั้งชื่อเรื่องแต่ละบทแต่ละตอน ควรมีความหมายครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมด
2. กิจกรรมการเรียนการสอนและแบบฝึกหัด
 - 2.1 ความสนใจของนักเรียนแต่ละระดับชั้น โดยส่งเสริมนิสัยเจตคติ และความประพฤติที่พึงปรารถนาของผู้เรียน
 - 2.2 กิจกรรมในหนังสือเรียน ควรสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของแต่ละวิชาและเนื้อหาของแต่ละบท
 - 2.3 กิจกรรมควรสามารถนำมาใช้ในการประเมินผลความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของนักเรียนและช่วยให้ครูสามารถวางแผนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ
 - 2.4 ควรมีแบบฝึกหัดหลาย ๆ แบบ กระจายกันอย่างเหมาะสม แบบฝึกหัดควรมีจำนวนเพียงพอที่จะสรุปสาระสำคัญของเรื่องที่เรียนได้

2.5 การใช้คำถามควรกระตุ้นให้ใช้ความคิด มิใช่ถามข้อเท็จจริงที่อาศัยเพียงความจำ

2.6 คำถามช่วยส่งเสริมให้นักเรียนคิดการตั้งปัญหาและค้นคว้าเพิ่มเติมโดยเน้นแนวความคิดสำคัญ ๆ อย่างชัดเจน เพื่อช่วยพัฒนาความคิดเชิงวิจารณ์ โดยเฉพาะให้นักเรียนรู้จักคิดแก้ปัญหาด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์

3. รูปแบบของหนังสือเรียน

3.1 ลักษณะรูปเล่มมั่นคง แข็งแรง เย็บเล่มแน่นหนา

3.2 ปกของหนังสือเรียนควรมีสีสันดึงดูดความสนใจ และแสดงสาระสำคัญของหนังสือเรียนเล่มนั้น

3.3 ตัวอักษร มีขนาดเหมาะสมกับวัยของนักเรียน

3.4 ตัวอักษรแต่ละบรรทัดควรมีความยาวพอเหมาะ มีช่องว่างระหว่างบรรทัดที่นักเรียนสามารถกวาดสายตาได้สะดวกขณะอ่าน

3.5 ตัวพิมพ์ที่ใช้ควรมีขนาดต่าง ๆ กัน เพื่อเน้นความสำคัญเมื่อจะขึ้นหัวข้อ ตอนหรือบทใหม่ หรือเมื่อกล่าวถึงชื่อเรื่อง หรือศัพท์เฉพาะ

3.6 ภาพประกอบสอดคล้องกับวัย ความสนใจ และเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน

3.7 ภาพประกอบควรมีขนาดที่พอเหมาะกับหน้ากระดาษ น่าสนใจ วางไว้ถูกที่ สัมพันธ์กับเนื้อหา มีความชัดเจนและสวยงาม

3.8 ภาพประกอบควรตรงกับจุดมุ่งหมายของเนื้อเรื่อง มีความสำคัญเพียงเรื่องเดียวและภาพประกอบควรทันสมัย

3.9 มีจุดสนใจในภาพที่ใหญ่ สะดุดตา มีความหมายง่ายไม่มีรายละเอียดที่ยุ่งยากซับซ้อน

3.10 ภาพประกอบควรมีสีสัน เพราะให้ความเป็นจริงได้ดีกว่าภาพขาวดำจึงดึงดูดความสนใจได้มากกว่า ทำให้เรียนรู้ได้รวดเร็วขึ้น

3.11 คำบรรยายใต้ภาพควรเขียนให้สมบูรณ์

3.12 ภาพประกอบควรมีจำนวนมากเพียงพอในการทำความเข้าใจความคิดรวบยอดที่สำคัญ

จะเห็นได้ว่าเกณฑ์การวิเคราะห์และประเมินหนังสือของ ลาวัวณีย์ วิทยาวุฒิกุล และ ปราณีย์ โพธิ์สุข ดังกล่าวเป็นเกณฑ์ที่เน้นการประเมินสาระ เนื้อหาความรู้ด้านกิจกรรมหรือวิธีการเสนอเนื้อหาและด้านรูปแบบของหนังสือ เช่นเดียวกับเกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือและพิจารณาคัดเลือกหนังสือของ นิโคล และ โอชีว (Nichols and Ochor, 1971) และเกณฑ์การพิจารณาหนังสือของ วารี ธีระจิต (2531) ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. สาระด้านเนื้อหาความรู้

- เนื้อหาความสอดคล้องและตรงตามหลักสูตร
- ทันท่วงทีเหตุการณ์ กล่าวถึงความรู้และข้อค้นพบใหม่
- เนื้อหาไม่ควรเน้นข้อเท็จจริงจนเกินไป ควรมีตัวอย่างประกอบ

2. สาระด้านสติปัญญาหรือวิธีการ

- คำถามและกิจกรรมท้ายบทมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้ฝึกความคิดไม่อาศัยความจำเท่านั้น แต่สามารถประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้
- การจัดลำดับเนื้อหาและวิธีเสนอเนื้อหา มีรูปแบบที่น่าสนใจ เช่นการเขียนเป็นละคร บรรยาย บทสนทนา เป็นต้น
- การตั้งชื่อเรื่องแต่ละบท ตอน ควรชัดเจน สั้น กระชับรัด น่าสนใจและได้ความหมายตรงกับเรื่อง
- เนื้อหาสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

3. ด้านรูปแบบ

- ขนาดของหนังสือควรสะดวกต่อการเปิดอ่าน เหมาะกับช่วงมือของผู้ใช้หนังสือ
- ความหนาของหนังสือ ควรเหมาะสมกับระดับชั้น
- ปกของหนังสือ ควรสวยงาม ชวนอ่าน
- ขนาดของตัวพิมพ์ ควรเหมาะกับสายตาของเด็กแต่ละวัย
- ตัวสะกดการ์นต์ การใช้พยัญชนะ วรรณยุกต์ ต้องถูกต้องตามหลักไวยากรณ์

- ภาพประกอบ ควรตรงกับจุดประสงค์ของเรื่องตรงกับความเป็นจริงและมีขนาดเหมาะสมกับวัยเด็ก

นอกจากเกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือที่ได้นำมาเสนอข้างต้นแล้ว ยังมีเกณฑ์การวิเคราะห์และพิจารณาหนังสือที่น่าสนใจของนักวิชาการ นักการศึกษาและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในต่างประเทศได้เสนอไว้ ซึ่งนับว่ามีประโยชน์ต่อการนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียนในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่งดังนี้

คุลเชรสธา (Kulshreshtha, 1972) กล่าวถึงหนังสืออ่านเพิ่มเติมสำหรับเด็กว่านอกจากเนื้อหาต้องดีและน่าสนใจแล้ว รูปเล่มต้องดึงดูดใจด้วย โดยเสนอเกณฑ์ในการประเมินค่า ดังนี้

ด้านวิชาการ

1. เนื้อหาต้องต้องกับความสนใจ ความต้องการของเด็ก เหมาะสมกับวัยเด็ก ปราศจากอคติ มีความถูกต้องเชื่อถือได้ ได้รับความสนใจให้รักการอ่าน
2. การเรียบเรียงเนื้อหาไม่ยืดเยื้อยาวเกินไป เหมาะสมตามเนื้อเรื่อง เหมาะกับวัยเด็ก เนื้อหาเชื่อมโยงกันดี มีเรื่องราวแปลกใหม่ น่าสนใจ วิธีการเขียนจะต้องไม่ใช้คำพูดหรือข้อความเป็นการสั่งสอนผู้อ่านตรง ๆ
3. การใช้ภาษาเข้าใจง่าย ถูกต้อง หากใช้คำศัพท์หรือศัพท์เฉพาะควรมีคำอธิบายประกอบด้วย
4. ภาพประกอบสอดคล้อง ถูกต้องตรงตามเนื้อเรื่อง ช่วยเสริมหรืออธิบายเนื้อหาให้เข้าใจดียิ่งขึ้น

ด้านลักษณะภายนอกและสภาพทั่วไป

1. ขนาดและจำนวนหน้าพอเหมาะ สะดวกต่อการถือและอ่าน
2. ขนาดตัวพิมพ์ควรมีขนาดต่าง ๆ กันทั้งปก เนื้อหา หัวข้อสำคัญ ตลอดจนข้อความที่ต้องอ่าน ขนาดของตัวพิมพ์ต้องเหมาะสมแก่สายตาเด็ก ไม่บรรจุ

คำในแต่ละหน้ามากเกินไป จะทำให้เด็กอ่านผ่าน ๆ ไป อย่างไม่ไตร่ตรอง และ จะเลือกอ่านเฉพาะบทสนทนา หรือข้อความสั้น ๆ หรือดูแต่ภาพ

3. กระดาษควรใช้สีขาว เรียบและหนาพอสมควร
4. การพิมพ์ประณีต ไม่พิมพ์ผิด หรือตกหล่น ตัวพิมพ์และภาพชัดเจน
 ให้นักพิมพ์สม่ำเสมอ การเว้นที่ว่างรอบข้อความในหน้าหนังสือ ประมาณ 3-6 เอ็ม (ems) หรือประมาณ 1/2 นิ้ว ถึง 1 นิ้ว
5. ภาพประกอบ จัดวางไว้สวยงาม สอดคล้องสัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง
 ขนาดของภาพไม่เล็ก หรือใหญ่จนเกินไป แสดงให้เห็นสิ่งที่ต้องการแสดงชัดเจน และพอเหมาะกับวัยเด็ก ตลอดจนมีสีดึงดูดใจน่าอ่าน
6. ปกจูงใจน่าอ่าน ปกมีภาพแสดงให้เห็นจุดสำคัญของเรื่อง
7. การเข้าเล่มหนังสือ ทนทาน สะดวกต่อการเปิดอ่าน
8. ราคาเหมาะสมกับสภาพหนังสือ

เกณฑ์ในการประเมินค่าหนังสือของคุลเชรสตา (Kulshrestha) ดังกล่าวเป็นเกณฑ์ที่ให้พิจารณาหนังสือในด้านวิชาการด้านลักษณะภายนอกและสภาพทั่วไปเท่านั้น แต่เกณฑ์ในการวิเคราะห์หนังสือแบบเรียนที่สภาวิจัยและฝึกอบรมทางการศึกษาแห่งชาติ (National Council of Educational Research and Training) ได้กำหนดไว้ นั้น นอกจากให้พัฒนาในด้านวิชาการ และด้านลักษณะภายนอก และสภาพทั่วไปแล้ว ยังกำหนดให้พิจารณาด้านวัตถุประสงค์ของแบบเรียนอีกด้วยซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของแบบเรียน
 - 1.1 ควรส่งเสริมเป้าหมายของชาติ เช่น ประชาธิปไตย ความสามัคคี ความมั่นคงปลอดภัย ความกินดีอยู่ดี ฯลฯ
 - 1.2 ควรส่งเสริมค่านิยมทางศีลธรรม (Moral Value) เช่น ความนิยมชมชอบสิ่งดีงาม ความซื่อสัตย์ มีวินัยและยุติธรรม
 - 1.3 พัฒนาบุคลิกภาพทุกด้านของผู้เรียนโดยให้ทั้งความรู้ ทักษะ เจตนารมณ์ของการใฝ่สวน (Sprit of Enquiry) และทัศนคติที่พึงปรารถนา

1.4 สัมพันธ์กับลักษณะนิสัย (Characteristics) ภูมิหลังและระดับสติปัญญาของผู้เรียน

1.5 แบบเรียนควรให้ประโยชน์แก่ครูในด้านการวางแผนการสอนประจำวัน แนะนำกิจกรรมในชั้นเรียน ใช้เป็นหนังสืออ้างอิง และช่วยประเมินสัมฤทธิผลของนักเรียน

1.6 แบบเรียนควรให้ประโยชน์แก่นักเรียนสำหรับการเตรียมบทเรียนล่วงหน้าเป็นคู่มือสำหรับการทบทวน ทำการบ้าน และเตรียมตัวสอบ ตลอดจนเป็นหนังสือสำหรับอ่านเพื่อความเพลิดเพลินและค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป

2. คุณสมบัติด้านวิชาการ (Academic aspect)

2.1 มีการคัดเลือกเนื้อหาอย่างเหมาะสม เช่น สัมพันธ์กับหลักสูตร สัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของการสอนวิชาสังคมศึกษา สัมพันธ์กับเป้าหมายของชาติและสังคม ส่งเสริมค่านิยมทางศีลธรรม เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของนักเรียนแต่ละระดับ สัมพันธ์กับความรู้เดิมของนักเรียน ให้รายละเอียดที่ถูกต้อง มีความทันสมัย ฯลฯ

2.2 มีการจัดลำดับและเสนอเนื้อหาอย่างเหมาะสม คือจัดลำดับเป็นหน่วยบทและตอน ซึ่งต่อเนื่องอย่างสมเหตุผล ส่วนการเสนอเนื้อหา นั้นควรมีแบบ (Style) ต่าง ๆ กัน ช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน มีการยกตัวอย่างและใช้ภาพประกอบ เพื่อให้เข้าใจและเกิดจินตนาการ การตั้งชื่อเรื่องของแต่ละบทควรสั้น ได้ความหมาย น่าสนใจ

2.3 การใช้ภาษาเหมาะสม กล่าวคือ มีความถูกต้องในด้านการใช้สำนวนและตัวสะกด รูปประโยคสั้นและเข้าใจง่าย ใช้ศัพท์เฉพาะ (Technical Terms) ซึ่งเป็นที่ยอมรับ ตลอดจนมีการอธิบายศัพท์เฉพาะเหล่านั้นในแบบเรียนด้วย

2.4 ความเหมาะสมของภาพประกอบ ซึ่งควรพิจารณาในด้านต่อไปนี้เป็นคือ มีจุดมุ่งหมาย มีความถูกต้องชัดเจน มีขนาดเหมาะสมสัมพันธ์กับเนื้อหาในแบบเรียน คำอธิบายประกอบและการจัดวางภาพเหมาะสมมีหลายชนิด มีสีเส้นช่วยให้แบบเรียนมีความหมายนั้น

2.5 ความเหมาะสมของแบบฝึกหัดในแบบเรียน แบบฝึกหัด ควร มีหลาย ๆ แบบ มีจำนวนเพียงพอ ช่วยสรุปสาระสำคัญ ส่งเสริมให้นักเรียนค้นคว้า เพิ่มเติม เหมาะสมกับนักเรียนในแต่ละระดับชั้น สัมพันธ์กับเนื้อหาของแต่ละบท แนะนำกิจกรรมซึ่งส่งเสริมนิสัย ทักษะคิด และพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ช่วยประเมิน สัมฤทธิ์ผลของนักเรียน ตลอดจนช่วยให้ครูสามารถวางแผนโครงการการสอนวิชา สังคมศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

3. ลักษณะภายนอกและสภาพทั่ว ๆ ไป (Physical Features) ของแบบเรียน มีความยาวของบรรทัดที่พิมพ์และช่องว่างระหว่างบรรทัดที่นักเรียน สามารถกวาดสายตาได้สะดวกขณะอ่านมีการเว้นขอบ (margin) รอบข้อความ ในหน้าหนังสือเพื่อความสวยงามและสะดวกขณะอ่าน ตัวพิมพ์ที่ใช้ควรมีขนาด ต่าง ๆ กัน เพื่อความสำคัญเมื่อจะขึ้นบท ตอนหรือหัวข้อใหม่ หรือเมื่อกล่าวถึง ชื่อเรื่องและศัพท์เฉพาะ กระดาษที่ใช้พิมพ์ควรมีความทนทานและสีสะอาดตา ภาพประกอบมีขนาดพอเหมาะกับหน้ากระดาษ น่าสนใจและวางไว้ถูกที่ ปกของ แบบเรียนควรมีสีสันดึงดูดความสนใจ ทนทานและแสดงสาระสำคัญ (Theme) ของเรื่องราวในแบบเรียน นอกจากนี้แบบเรียนควรมีหน้าปกในตลอดจนมีหน้าคำนำ สารบัญ อภิธานศัพท์ที่ถูกต้องด้วย

(National Council of Educational Research and Training, 1970 อ้างถึงในพรพิมล, เจริญสุข, 2527)

สมิธ และคณะ (Smith, and Others, 1978) ได้เสนอเกณฑ์ในการคัดเลือกสิ่งพิมพ์ที่นักเรียนใช้ในการศึกษา ซึ่งสามารถนำมาเป็นเกณฑ์ในการ วิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียนได้ดังนี้

1. ด้านความรู้ โดยพิจารณาว่า

1.1 สิ่งพิมพ์นั้นมีความเหมาะสมกับผู้ใช้หรือไม่

1.1.1 มีความเหมาะสมกับระดับการอ่านและวัยของ นักเรียนหรือไม่

1.1.2 มโนทัศน์ที่เสนอมีความสอดคล้องกับประสบการณ์

เดิมของนักเรียนในเรื่องของวัฒนธรรมหรือไม่

1.1.3 การเสนอความคิดให้แก่นักเรียนมีหลายวิธีหรือไม่
และมีการอธิบายศัพท์ทางวิชาการต่าง ๆ โดยการให้คำอธิบายและอภิธานศัพท์
เพื่อช่วยให้นักเรียนเข้าใจได้ดีขึ้นหรือไม่

1.2 การเรียงลำดับขั้นตอนในการเรียนรู้ มีความน่าสนใจและ
ชวนติดตาม หรือไม่

1.2.1 จุดประสงค์การเรียนรู้มีความชัดเจนและเหมาะสม
กับระดับชั้นของผู้เรียนหรือไม่ และช่วยให้นักเรียนบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

1.2.2 ช่วยเหลือครูในการแนะนำนักเรียนให้รู้จักใช้
ความคิดในการทำงานอย่างอิสระและสนใจได้หรือไม่ รวมทั้งการสังเกตและการ
ตรวจสอบการทำงาน of นักเรียนได้บ่อยครั้งเพียงใด

1.3 สิ่งพิมพ์นั้นสามารถนำมาใช้ประกอบกับงานที่ได้รับมอบหมาย
ในลักษณะต่าง ๆ ได้ดีเพียงใด

1.3.1 มีหัวข้อย่อยและการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ
หรือไม่

1.3.2 ภาพประกอบและอุปกรณ์อื่น ๆ ตรงกับความ
มุ่งหมายและความต้องการหรือไม่

1.3.3 ปริมาณของการเสนอข้อคิดและแบบฝึกหัดมี
เท่า ๆ กันหรือไม่และเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนหรือไม่

2. ด้านเนื้อหา

2.1 เนื้อหาและวัตถุประสงค์สอดคล้องกับหลักสูตรหรือไม่

2.2 เนื้อหาที่เสนอนั้นมีความเป็นเหตุเป็นผลกันหรือไม่

2.3 เนื้อหาสามารถกระตุ้นความสนใจในเรื่องวัฒนธรรมทาง
สังคมของผู้เรียนและเหมาะสมกับวัยของนักเรียนหรือไม่

2.4 เนื้อหามีความน่าสนใจและช่วยให้นักเรียนเกิดความ
เข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องนั้น ๆ หรือไม่

3. ด้านลักษณะรูปเล่มและประโยชน์

3.1 วัตถุประสงค์ของการพิมพ์นั้นน่าสนใจหรือไม่ ตัวพิมพ์มีขนาดชัดเจนและเหมาะสมกับระดับสายตาของนักเรียนหรือไม่ ภาพประกอบช่วยเสริมความเข้าใจให้แก่ นักเรียนหรือไม่

3.2 สิ่งพิมพ์นั้นสามารถนำมาใช้ได้อย่างสะดวกหรือไม่ และเหมาะสมกับระดับของนักเรียนหรือไม่

นิกลีย์ และ อีแวนส์ (Negley and Evans, 1980) ได้เสนอเกณฑ์ในการเลือกและประเมินหนังสือเรียน โดยการพิจารณาในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะรูปเล่ม โดยพิจารณาจากขนาดรูปเล่ม ความแข็งแรงทนทาน คุณภาพของกระดาษ คุณภาพของภาพประกอบ การพิมพ์ การเข้าเล่ม ตลอดจนการเย็บปก

2. ความน่าสนใจ โดยพิจารณาจากความเหมาะสมของเนื้อหากับระดับชั้นของผู้เรียนความคมชัดในการนำเสนอ ความสอดคล้องกับหัวข้อเรื่องและเค้าโครงของเนื้อหาความเหมาะสมของคำศัพท์ที่ใช้

3. ความชัดเจนของภาพประกอบ โดยพิจารณาจากความสอดคล้องของภาพประกอบกับเนื้อหา ความทันสมัยและคำอธิบายภาพ

4. ความสามารถของผู้เขียน โดยพิจารณาจากความชำนาญและประสบการณ์ของผู้เขียนรวมทั้งวิธีในการนำเสนอของผู้เขียน

5. เนื้อหา โดยพิจารณาจากแนวความคิดที่จะส่งเสริมการพัฒนาตนเองให้กับนักเรียน ความสอดคล้องของเนื้อหาและมโนทัศน์ที่เสนอ โดยคำนึงถึงความสามารถและวัยของผู้เรียน

6. การจัดส่วนประกอบของหนังสือ โดยพิจารณาจากข้อเสนอแนะท้ายบทของแต่ละบทเรียน บรรณานุกรม ดัชนี คำอธิบายศัพท์ เป็นต้น

7. คู่มือครู โดยพิจารณาจากคำแนะนำสำหรับครูและรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครูสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ลักษณะการเรียบเรียงกิจกรรมและข้อเสนอแนะ

นอกจากนี้ กอลล์ (Gall, 1981) ได้กำหนดเกณฑ์ในการเลือก และประเมินค่าวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบหลักสูตรไว้ 4 ด้าน ซึ่งแม้ว่าจะ เป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาวัสดุอุปกรณ์ทั่ว ๆ ไป แต่เกณฑ์บางข้อสามารถนำมา ใช้ในการพิจารณาคัดเลือกหนังสือประกอบการเรียนได้โดยตรง ดังมี รายละเอียดต่อไปนี้

1. คุณสมบัติด้านการพิมพ์และราคาหนังสือ พิจารณาจาก
 - 1.1 ชื่อเสียง ความน่าเชื่อถือ และความชำนาญของผู้เขียน
 - 1.2 ความเหมาะสมของราคากับคุณภาพหนังสือ
 - 1.3 การตรวจสอบและการปรับปรุงแก้ไขในการพิมพ์แต่ละครั้ง
 - 1.4 จำนวนครั้งที่พิมพ์จากที่ระบุไว้ในหนังสือ
 - 1.5 การจัดพิมพ์ครั้งล่าสุด
 - 1.6 ความมีชื่อเสียงของสำนักพิมพ์ที่จัดพิมพ์
 - 1.7 ความสะดวกในการสั่งซื้อ
2. คุณสมบัติด้านกายภาพ พิจารณาจาก
 - 2.1 ความสวยงามและการดึงดูดความสนใจ
 - 2.2 ความแข็งแรง ทนทาน
 - 2.3 คุณภาพของวัสดุที่ใช้ในการผลิต
3. คุณสมบัติด้านเนื้อหา พิจารณาจาก
 - 3.1 การเกริ่นนำเพื่อเป็นการวางพื้นฐานในการสอนเนื้อหา
 - 3.2 ความสอดคล้องของเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร
 - 3.3 ความครบถ้วนของเนื้อหา ที่เน้นทั้งด้านความรู้ ความจำ

และความเข้าใจ

ของเนื้อหา

หลักสูตรกำหนด

- 3.4 ความเป็นกลางของเนื้อหา
- 3.5 การสนับสนุนทางด้านศีลธรรมและวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ
- 3.6 ขอบเขตของเนื้อหาและการจัดลำดับให้สอดคล้องกับที่

3.7 ความทันสมัยของเนื้อหา

4. คุณสมบัติทางการสอน พิจารณาจาก

4.1 แบบฝึกหัดหรือแบบทดสอบและประเมินผล

4.2 ความเข้าใจของนักเรียน

4.3 ความสามารถในการประยุกต์ใช้วัสดุประกอบ

การสอน

4.4 ความสามารถของครูในการเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมกับ

ความต้องการของนักเรียน

4.5 รายละเอียดหรือคำแนะนำในการใช้หนังสือ

4.6 ความสามารถที่จะช่วยให้นักเรียนบรรลุตามจุดประสงค์ที่

หลักสูตรกำหนด

4.7 ความเหมาะสมของหนังสือกับตัวผู้เรียน

4.8 ความเหมาะสมกับระยะเวลาเรียน

4.9 ความสามารถของครูในการจัดระบบวิธีการ

ใช้หนังสือ

4.10 ความสามารถของครูในการกระตุ้นความสนใจของครูและ

นักเรียน

4.11 ความรู้และความชำนาญขั้นพื้นฐานของนักเรียนก่อนที่

จะเรียน

4.12 วิธีการเขียนเหมาะสมกับความสามารถในการอ่านของ

นักเรียน

4.13 กิจกรรมการเรียนการสอนนั้นครูและนักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติได้

คอลเลต และ ชิแอฟเพลตา (Collette and Chiappelta, 1984) ได้เสนอเกณฑ์ในการประเมินหนังสือเรียน โดยสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหา (Content) หนังสือเรียนที่ดีควรมีเนื้อหาที่สอดคล้อง

กับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และเหมาะสมกับวัยและระดับชั้นของผู้เรียน เนื้อหาควรมีความทันสมัยและสะท้อนให้เห็นแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งการพัฒนานวัตกรรมและหลักการทางวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้เนื้อหาควรประกอบด้วยหลักศีลธรรมจรรยาทางสังคมและวิทยาการสมัยใหม่ที่สัมพันธ์กับนักเรียนในแต่ละท้องถิ่น

2. การเรียบเรียง (Organization) หนังสือเรียนควรมีการเรียงลำดับหัวข้อเรื่องตามขั้นตอนของเนื้อหาและหลักสูตร นอกจากนี้ควรเปิดโอกาสให้ครูได้สามารถเปลี่ยนแปลงและลำดับเนื้อหาใหม่ได้ตามความเหมาะสม

3. ความน่าอ่านของหนังสือ แนวการเขียน และคำศัพท์ (Readability, Style and Vocabulary) การเขียนหนังสือควรคำนึงถึงระดับความสามารถในการอ่านของผู้เรียน รวมทั้งความเหมาะสมของคำศัพท์และสำนวนภาษาที่ใช้

4. วิธีการเรียนรู้ (Instructional Approach) หนังสือเรียนควรเสนอเนื้อหาที่มีระดับความรู้ความจำหลาย ๆ แบบ โดยเฉพาะการศึกษาแบบการสืบสอบทางวิทยาศาสตร์และควรจัดให้เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียน

5. ภาพประกอบ (Illustration) หนังสือเรียนควรมีภาพประกอบที่ชัดเจนและทันสมัย มีความสอดคล้องกับเนื้อหา มีคำอธิบายภาพที่ชัดเจนและจัดวางภาพได้อย่างเหมาะสม

6. เครื่องช่วยการเรียนการสอน (Teaching Aids) เช่น สารบัญดัชนี อภิธานศัพท์ คำถามท้ายบท เป็นต้น ควรจะสอดคล้องกับเนื้อหาในหนังสือเรียน และมีลักษณะที่จะกระตุ้นและท้าทายความคิดของนักเรียน

7. การจัดรูปเล่ม (Mechanical Make up Appearance) หนังสือเรียนควรมีหน้าปกที่สามารถดึงดูดความสนใจ มีขนาดรูปเล่มที่กระชับรัดกุม ใช้กระดาษที่มีคุณภาพ การเย็บเล่มมีความแข็งแรงทนทาน ตัวอักษรชัดเจนสวยงาม มีการจัดหน้าหนังสืออย่างเป็นระเบียบ เป็นต้น

นอกจากนี้ คลาร์ก และ สตาร์ (Clark and Starr, 1976) ได้ให้แนวทางในการคัดเลือก หนังสือที่ดีที่สามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกหนังสือประกอบการเรียนได้ดังนี้

1. หนังสือเล่มนี้จดลิขสิทธิ์ไว้ในปีที่ไหน ข้อมูลทันสมัยเพียงใด
2. ใครเป็นผู้แต่ง มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่แต่งเพียงใด แต่งได้ดี และชัดเจนหรือไม่
3. หนังสือมีเนื้อหาตรงตามจุดประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่ เนื้อหา นั้นครอบคลุมหัวข้อสำคัญที่เน้นในหลักสูตรเพียงใด
4. หัวข้อมีการจัดเรียงตามลำดับได้เหมาะสมหรือไม่
5. เนื้อหาเสนออย่างถูกต้องตรงไปตรงมา หรือเสนออย่างมีอคติ
6. หนังสือได้เสนอความคิดรวบยอดไว้ชัดเจนหรือไม่ ความคิดเหล่านั้น มีรายละเอียดพอเพียงและกระชับรัดเพียงใด
7. ศัพท์และภาษาเหมาะสมกับนักเรียนหรือไม่
8. หนังสือเล่มนี้ช่วยให้นักเรียนเข้าใจในความรู้และประสบการณ์ที่พวกเขายังไม่เคยได้รับมาก่อนหรือไม่
9. ผู้แต่งหัวเรื่อง บทสรุป และอุปกรณ์อื่น ๆ ให้เป็นประโยชน์หรือไม่ ผู้แต่งให้โอกาสแก่นักเรียนในการสร้างมโนภาพ ประเมินค่าและนำเสนอมา ประยุกต์หรือไม่
10. คำนำ สารบัญ ภาคผนวก ตลอดจนคำแปลศัพท์เหมาะสมหรือไม่
11. มีการแนะนำหนังสืออ่านเพิ่มเติมหรือไม่
12. มีการเสนอแนะซึ่งกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในกิจกรรมหรือไม่
13. ข้อเสนอแนะต่าง ๆ มีมากเพียงพอสำหรับนักเรียนหรือไม่
14. ผู้แต่งได้อ้างแหล่งที่มาของข้อเท็จจริงหรือไม่
15. มีภาพประกอบหรือไม่ ภาพประกอบนั้นถูกต้อง เหมาะสม และตรงตามจุดประสงค์ของหนังสือใด และการจัดวางภาพเหมาะสมกับเนื้อหาที่กล่าวถึงหรือไม่

16. แผนที่ แผนภาพ ตลอดจนตารางประกอบเหมาะสม ประณีตเพียงใด
17. หนังสือมีความทนทานหรือไม่ และทำขึ้นอย่างประณีตเพียงใด
18. หนังสือสวยงามหรือไม่ ตัวพิมพ์ชัดเจนและอ่านง่ายเพียงใด มีที่ว่างในกระดาษเหมาะสมหรือไม่

แฮนส์ (Haines, 1950) ให้คำแนะนำเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเลือกหนังสืออ่านประกอบ และหนังสือประกอบการเรียนว่า ผู้เลือกหนังสือควรพิจารณาถึงที่พิมพ์ด้วย เพราะสิ่งนี้อาจจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหนังสือเล่มนั้น ๆ

จากเกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือเรียน หนังสือประกอบการเรียน ทั้งที่เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์หนังสือของนักวิชาการ นักศึกษาชาวไทย และชาวต่างประเทศดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดเพื่อนำมาสรุปเป็นแนวทาง ในการวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตครั้งนี้ โดยแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ

1. ด้านวัตถุประสงค์ของหนังสือ พิจารณาวัตถุประสงค์ของการจัดทำหนังสือว่าต้องการให้ผู้ได้ใช้ ใช้อย่างไร และเพื่อประโยชน์อะไร
2. ด้านลักษณะรูปแบบของหนังสือ พิจารณาจากลักษณะเบื้องต้นของหนังสือ รูปเล่ม การเข้าเล่ม ปก กระดาษ เนื้อใน คำนำ สารบัญ ตัวอักษร การจัดรูปหน้า ภาพประกอบ และบรรณานุกรม
3. การจัดเนื้อหาสาระ พิจารณาจาก ความครบถ้วนของเนื้อหาตามหลักสูตรการเรียงลำดับเนื้อหาตามหลักสูตร
4. ด้านลักษณะกิจกรรมพิจารณาจากรูปแบบของกิจกรรมที่เสนอแนะไว้ในหนังสือ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หนังสือประกอบการเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เอกชนนี้ เป็นหนังสือประกอบการเรียนประเภทไม่บังคับใช้ แม้ว่าจะเป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในปัจจุบันเป็นอย่างมากก็ตาม แต่ยังไม่มียานวิจัยที่ศึกษาหรือวิเคราะห์คุณภาพของหนังสือและลักษณะการนำหนังสือเหล่านี้ไปใช้ประกอบการเรียนการสอนโดยตรง อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้ทำวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนและหนังสือประกอบการเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในลักษณะอื่น ๆ บ้างแล้ว ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าควรจะนำมากล่าวถึง จึงศึกษาและรวบรวมงานวิจัยดังกล่าวไว้ดังนี้ คือ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และคุณภาพของหนังสือที่นำมาใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน

งานวิจัยในประเทศ

น้ำอ้อย อุมะวิชนี (2521) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้ใช้เป็นหนังสือเรียนในโรงเรียนในปีการศึกษา 2519 ในเรื่องคุณภาพในการจัดทำรูปเล่ม ความถูกต้องของเนื้อหา และความสอดคล้องของแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทย ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างประชากร คือ ครูผู้สอน จำนวน 19 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 300 คน จากโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล รวม 15 แห่ง ในเขตกรุงเทพมหานคร นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ มีชนิดิเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องคุณภาพในการจัดทำรูปเล่มของหนังสือเรียนว่า อยู่ในระดับพอใจ ส่วน

เนื้อหาวิชาและการเรียงลำดับหัวข้อตรงตามหลักสูตรและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการสอนประวัติศาสตร์ไทยอยู่ในระดับที่ดี แต่ขาดลักษณะที่จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน เนื้อหาที่ให้อ่านกว้างและมากเกินไปไม่เหมาะสมกับเวลาเรียน นอกจากนี้ยังขาดส่วนประกอบที่สำคัญของแบบเรียน คือ บทสรุป กิจกรรมเสนอแนะ แบบฝึกหัด เชิงอรรถ ดัชนี อภิธานศัพท์ หนังสืออุทิศ และบรรณานุกรม สำหรับความถูกต้องของเนื้อหาอยู่ในระดับพอใจ แต่นักเรียนมีความเห็นว่าเนื้อหาบางเรื่องในหนังสือเรียนย่อและรวบรัดเกินไปและขาดความทันสมัย สิ่งที่นักเรียนต้องการให้มีในหนังสือเรียนเป็นอย่างมาก ก็คือ ภาพประกอบที่เหมือนจริง และมีสีสันสวยงาม เพื่อให้สามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน

วิเชียร ทัพประเสริฐ (2522) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้เลือกใช้ เป็นหนังสือเรียนในโรงเรียน ในปีการศึกษา 2522 โดยพิจารณาคูสมบัติของหนังสือเรียน 3 ด้าน คือ สาระด้านความรู้ สาระด้านสติปัญญา และด้านอุปกรณ์ช่วยการเรียนการสอนในหนังสือเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างประชากร ได้แก่ ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา จำนวน 39 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 400 คน จากโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครรวม 20 แห่ง นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ มีชดิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียน โดยใช้ค่า t -test ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่ใช้หนังสือเรียนเป็นหลักในการสอน แต่ก็มีนักเรียนที่เพิ่มเติมจากหนังสือเล่มอื่นประกอบด้วยวิธีสอนส่วนใหญ่ใช้การอธิบายประกอบการซักถาม เนื้อหาของหนังสือเรียนส่วนใหญ่จะมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนในระดับปานกลาง แต่มีเนื้อหาบางตอนที่ไม่น่าประทับใจตามหลักสูตร และในบางเรื่องก็ขาดรายละเอียดที่จำเป็น นอกจากนี้ในหนังสือเรียนยังไม่มีกิจกรรมเสนอแนะท้ายบท

บทสรุป หนังสืออ้างอิง และดัชนี สำหรับความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียน นักเรียนส่วนใหญ่มีความพอใจในหนังสือเรียนที่ใช้อยู่ในระดับปานกลาง เรื่องที่นักเรียนสนใจมากที่สุด คือ เรื่องศาสนาและการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ นักเรียนส่วนใหญ่ยังเห็นว่าเนื้อหาในหนังสือส่วนย่อยและรวบรัดเกินไป ทำให้ยากแก่การทำควาเข้าใจ และต้องการให้เพิ่มเติมบทสรุป แบบฝึกหัด หนังสืออ้างอิงและภาพประกอบที่มีสีให้มากขึ้น

สุวิชา พูลเกษ (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียน วิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้เป็นหนังสือในโรงเรียน โดยพิจารณาคูณภาพของหนังสือเรียน 5 ด้าน คือ คุณภาพในการจัดทำรูปเล่ม อุปกรณ์ช่วยในการเรียนการสอน ความสอดคล้องของหนังสือเรียนกับหลักสูตร สาระด้านความรู้และด้านสติปัญญา ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินงาน 2 วิธี คือ วิธีที่ 1 วิเคราะห์คุณภาพของหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา โดยใช้เกณฑ์ที่ผู้วิจัยดัดแปลงจากแนวความคิดต่าง ๆ ที่นักการศึกษาได้เสนอไว้ วิธีที่ 2 ศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนและคุณภาพของหนังสือเรียน โดยการใช้แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างประชากร ได้แก่ ครูผู้สอนสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 60 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 400 คน จากโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร รวม 20 แห่ง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ มีชัณมิเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการหาค่า t-test ผลการวิจัยพบว่า ในด้านการใช้หนังสือเรียน ครูส่วนใหญ่ใช้หนังสือเรียนเป็นหลักในการสอนและค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสืออ่านประกอบอื่น ๆ ตามหัวข้อในหนังสือเรียน การสอนส่วนใหญ่เป็นการอธิบายประกอบการซักถาม ปัญหาที่ครูพบมาก ก็คือเนื้อหาในหนังสือเรียนมีมากและกว้างเกินไปไม่ได้สัดส่วนกับเวลาเรียน นอกจากนี้ หนังสือยังขาดส่วนประกอบที่สำคัญ คือ บทสรุป กิจกรรมเสนอแนะ

แบบฝึกหัด ดัชนี อภิธานศัพท์ และหนังสืออ้างอิง นักเรียนส่วนใหญ่มีความพอใจในหนังสือเรียนที่ใช้พอสมควร แต่จำเป็นที่จะต้องให้ครูอธิบายเพิ่มเติมเสมอ เนื้อหาบางส่วนในหนังสือเรียนย่อเกินไปทำให้เข้าใจยากและส่วนประกอบของหนังสือเรียนที่นักเรียนต้องการ ได้แก่ บทสรุป ความชัดเจนของตัวพิมพ์ และภาพประกอบสี ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในด้านการจัดทำรูปเล่ม อุปกรณ์ช่วยการเรียนการสอน และความสอดคล้องของหนังสือเรียนกับหลักสูตรและสาระด้านความรู้ในระดับปานกลาง ส่วนสาระด้านสติปัญญา ครูส่วนใหญ่เห็นว่าอยู่ในระดับปานกลาง แต่นักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าอยู่ในระดับดี

อุไรวรรณ เอี่ยมประภัสสร (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง

"ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้ใช้เป็นหนังสือเรียนในโรงเรียน โดยพิจารณาคุณสมบัติของหนังสือเรียน 3 ด้าน คือ สาระด้านความรู้ สาระด้านสติปัญญา และด้านอุปกรณ์ช่วยการเรียนการสอนในหนังสือเรียน ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามความคิดเห็นของครู จำนวน 76 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 400 คน จากโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร รวม 20 แห่ง จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละ มีชัณมิเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียน โดยใช้ค่า t-test ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่จะใช้หนังสือเรียนเป็นหลักเพียงบางชั่วโมงและค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสืออ่านประกอบอื่น ๆ ตามหัวข้อในหนังสือเรียน วิธีสอนครูให้นักเรียนอ่านหนังสือมาก่อนแล้วครูจึงอธิบายในชั้นเรียน นักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเนื้อหาของหนังสือเรียนไม่สัมพันธ์กัน แต่มีเนื้อหาเกินกว่าที่หลักสูตรกำหนดและในบางเรื่องก็ขาดรายละเอียดที่จำเป็น ส่วนประกอบในหนังสือเรียนที่ครูส่วนใหญ่ต้องการ คือ กิจกรรมเสนอแนะท้ายบท บทสรุป ความชัดเจนในการพิมพ์

ภาพประกอบสี ภาควณก หนังสืออ้างอิง ดัชนี และอภิธานศัพท์ สำหรับคุณภาพของหนังสือเรียน นักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าหนังสือเรียนที่ใช้อยู่ในระดับที่ดี แต่ต้องให้ครูอธิบายเพิ่มเติมจึงจะเข้าใจชัดเจนขึ้น นอกจากนี้นักเรียนมีความเห็นว่า เนื้อหาบางส่วนในหนังสือเรียนย่อและรวบรัดเกินไป ทำให้ยากแก่การทำความเข้าใจ ส่วนประกอบของหนังสือเรียนที่นักเรียนต้องการให้เพิ่มเพิ่มขึ้น ก็คือ ความชัดเจนของการพิมพ์บทสรุป แบบฝึกหัด หนังสืออ้างอิง และภาพประกอบสี

สมมิตร ช้างคล่อม (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การพิจารณาเนื้อหาของหนังสือเสริมประสบการณ์ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521" ผลการวิจัยสรุปได้ว่า หนังสือเสริมประสบการณ์กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 ส่องจุดประสงค์เรื่องชื่อ ที่ตั้งของโบราณสถานและโบราณวัตถุในท้องถิ่นที่สำคัญมากที่สุด รองลงมาคือเนื้อหาหน่วยที่ 1 เรื่องสิ่งมีชีวิต ส่วนเนื้อหาในหน่วยที่ 2 เรื่องชีวิตในบ้านมีน้อยที่สุด

เมื่อจำแนกหนังสือตามจุดประสงค์การเรียนรู้จากจำนวนหนังสือที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 131 เล่ม จุดประสงค์การเรียนรู้ที่พบมากที่สุด คือ เรื่อง บอกอาชีพในชุมชน มีจำนวนหนังสือที่ให้ความรู้ ตามจุดประสงค์ข้อนี้ถึง 66 เล่ม รองลงมาคือจุดประสงค์ เรื่อง เล่าประวัติจังหวัดที่อาศัยอยู่ได้ ซึ่งพบทั้งหมดจำนวน 63 เล่ม ส่วนหนังสือที่ให้ความรู้ตรงตามจุดประสงค์มากที่สุด คือ หนังสือชื่อจังหวัดปัตตานี รองลงมาคือหนังสือชื่อจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประพันธ์ โกยสวัสดิ์ (2534) ได้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาทางวัฒนธรรมในหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาทางวัฒนธรรมในหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ ตารางวิเคราะห์เนื้อหาทางวัฒนธรรมแห่งชาติ

ผลการวิเคราะห์พบว่า เนื้อหาทางวัฒนธรรมไทยในหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่ม
สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 นั้น
ปรากฏว่า เนื้อหาทางวัฒนธรรมไทยในสาขาศิลปะมากที่สุด และรองลงมา
คือ สาขามนุษยศาสตร์ นอกจากนี้ยังปรากฏเนื้อหาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
และอวกาศด้วย ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตร

งานวิจัยในต่างประเทศ

โจนส์ (Jones, 1970) ได้ทำ การวิจัย "Analysis and
Evaluation of High School Biology Textbooks" มีวัตถุประสงค์
เพื่อวิเคราะห์และประเมินหนังสือเรียนวิชาชีววิทยาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
ของประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา 2 แนวทาง คือ ศึกษาการ
พัฒนาเครื่องมือประเมินผลซึ่งใช้ในการประเมินผลหนังสือเรียนวิชาชีววิทยา
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และสร้างเกณฑ์ประเมินผลหนังสือเรียนวิชาชีววิทยา
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย รวม 9 เล่ม จากหนังสือเรียนที่พิมพ์จำหน่าย 10 เล่ม
โดยการนำเกณฑ์ประเมินผลที่ได้ปรับปรุงแล้วกับเกณฑ์ประเมินผลของสถาบันการ
ศึกษาของรัฐที่ตั้งอยู่ในสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้
ผลการวิจัยพบว่า เกณฑ์ที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ประสิทธิภาพในการกำหนดความ
แตกต่างระหว่างหนังสือเรียนทั้ง 9 เล่ม ในด้านผู้แต่ง เนื้อหาดัชนี บรรณานุกรม
และส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ช่วยในการสอน ความแตกต่างนี้ชี้ให้เห็นว่า ครูผู้สอน
ไม่ควรใช้หนังสือเรียนเล่มใดเล่มหนึ่งเพียงเล่มเดียวเป็นหลักในการสอนวิชา
ชีววิทยา ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ควรใช้หนังสือหลาย ๆ เล่มประกอบกัน
จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้และคุณภาพของหนังสือ ที่นำมาใช้
ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนสรุปได้ว่า ครูส่วนใหญ่ใช้หนังสือเรียนเป็นหลัก
ในการสอน และค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสือประกอบการเรียนอื่น ๆ วิธีการสอน
ส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกับหลักสูตร และส่วนประกอบที่สำคัญของหนังสือที่ครูและ
นักเรียนต้องการคือ บทสรุป กิจกรรมเสนอแนะ และหนังสืออ้างอิง อีกทั้งยัง
เสนอแนะให้ใช้หนังสือหลาย ๆ เล่มประกอบกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการจัดรูปเล่มและการพิมพ์

งานวิจัยในประเทศ

สมทรง สีสลายน (2515) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะหนังสือที่เด็กชอบ" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะอันประกอบด้วยขนาดรูปเล่ม ขนาดตัวอักษรและลักษณะภาพซึ่งนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ป.5-ป.7) ชอบ ตลอดจนเหตุผลในการเลือกหนังสือของนักเรียน ในด้านที่เกี่ยวกับขนาดรูปเล่ม ขนาดตัวอักษร และลักษณะภาพ กลุ่มตัวอย่างประชากรประกอบด้วยนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย จำนวน 144 คน และใช้หนังสือเป็นเครื่องมือในการทดลอง 10 เล่ม ซึ่งหนังสือที่คัดเลือกมานี้ได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญในด้านหนังสือเด็กว่า มีความเหมาะสมกับเด็กในระดับประถมศึกษาตอนปลาย จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาหาค่าเฉลี่ย และค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ชอบหนังสือที่มีขนาด 6 นิ้ว X 8.5 นิ้ว หรือประเภท Upright มากที่สุด เพราะมีความกระชับรัดและเปิดอ่านได้ง่าย ส่วนขนาดของตัวอักษรนักเรียนส่วนใหญ่ชอบตัวอักษรประเภทฝรั่ง เศษขนาด 20 พ้อยท์ ตัวเรียงห่างมากที่สุด เพราะอ่านได้ง่ายและน่าอ่านที่สุด และลักษณะของภาพนักเรียนส่วนใหญ่ชอบภาพวาดแบบไทยแท้พิมพ์สอดสี 4 สี หรือภาพถ่ายสีธรรมชาติมากที่สุด เพราะมีความสะอาดตาและดึงดูดความสนใจได้ดีที่สุด

นารีรัตน์ อยู่กิจดิษฐ์ (2520) ได้ทำการวิเคราะห์หนังสืออ่านเพิ่มเติมหมวดสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย กลุ่มตัวอย่างเป็นครูที่สอนวิชาสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย และบรรณารักษ์ ที่สังกัดกองการประถมศึกษา กรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 41 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ผลการศึกษพบว่า ขนาดหนังสือที่เหมาะสม ควรมีขนาด 6.5 นิ้ว คูณ 8.5 นิ้ว และตัวอักษรที่เหมาะสมในการอ่านของเด็กคืออักษรแบบฝรั่ง เศษขนาด 20 พ้อยท์

ปีทมา สมพงษ์ (2523) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาที่มีต่อหนังสือสำหรับเด็กที่ผลิตออกมาในประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2520-2522 ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 240 คน เครื่องมือทดลองใช้หนังสือจำนวน 60 เล่ม ให้เด็กดูหนังสืออยู่นาน 2 สัปดาห์ หลังจากนั้นจึงให้ตอบแบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า เด็กชอบหนังสือที่มีขนาดเล่ม 13 ซม. คูณ 18 ซม. มากที่สุด ชอบตัวอักษรที่มีขนาดใหญ่ 32 พ้อยท์ ชอบภาพประกอบหนังสือที่เป็นสีธรรมชาติ และเด็กยังชอบหนังสือที่มีความหนา ระหว่าง 22-23 หน้า หนังสือที่มีคุณภาพเหมาะสมสำหรับเด็กควรมีขนาด 6 คูณ 8.5 นิ้ว ตัวอักษรที่เด็กชอบเป็นตัวอักษรฝรั่งเศสที่มีขนาด 18-20 พ้อยท์ ภาพประกอบที่เด็กชอบเป็นภาพถ่ายตามธรรมชาติ และหนังสือที่เด็กชอบไม่ควรหนาเกิน 200 หน้า

วันชัย ลานทอง (2528) ได้ศึกษาขนาดของตัวอักษรไทยกับการรับรู้ของนักเรียนระดับประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้น ป.2-6 เครื่องมือเป็นตัวอักษรสูงขนาดต่าง ๆ กัน คือ อักษรสูง 1.5 ม. 1.75 และ 2.00 ม. โดยใช้ระยะการดูห่าง 9 เมตร ผลการทดลองพบว่า ขนาดตัวอักษรต่าง ๆ กันจะทำให้การรับรู้ของเด็กชั้น ป.6 แตกต่างกันที่ระดับ 0.01

ทวีพร ทองคำใบ (2528) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการเรียนรู้จากการใช้ภาพประกอบสองสีที่ใช้คู่สีต่างกัน ความมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลการเรียนรู้จากหนังสือเรียนที่ใช้ภาพประกอบสองสี กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้น ป.5 กลุ่มทดลองที่ 1 ใช้ภาพประกอบสีดากับม่วงแดง กลุ่มทดลองที่ 2 ใช้ภาพสีดากับเขียวเหลือง กลุ่มทดลองที่ 3 ใช้ภาพสีดากับส้มเหลือง กลุ่มทดลองที่ 4 ใช้ภาพสีดากับฟ้าอ่อน กลุ่มทดลองที่ 5 ใช้ภาพสีดากับสีเขียว กลุ่มทดลองที่ 6 ใช้ภาพสีดากับน้ำตาลแดง และกลุ่มทดลองที่ 7 ใช้ภาพสีดากับเกลือเข้ม ผลการทดลองพบว่า การเรียนรู้ของทั้ง 7 กลุ่มไม่แตกต่างกัน

นรินทร์ หมวกอินทร์ (2528) ได้ทำการศึกษาประสิทธิภาพในการอ่านสิ่งพิมพ์ ที่พิมพ์ด้วยหมึกสีต่างกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดพิษณุโลก เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองเป็นสิ่งพิมพ์ด้วยหมึกสีดำ สีน้ำตาล สีน้ำเงิน สีเขียว และหมึกสีม่วง ผลการทดลองพบว่า หนังสือที่ใช้ตัวอักษรสีต่าง ๆ กันพื้นกระดาษขาวให้ประสิทธิภาพในการอ่านไม่แตกต่างกัน

วรวิทย์ วิเศษจันทร์ (2535) ได้ศึกษาผลของคู่สีตัดกันที่มีต่อการรับรู้ภาพประกอบแบบเรียน จุดมุ่งหมายของการค้นคว้าเพื่อเปรียบเทียบผลการรับรู้จากการใช้ภาพประกอบหนังสือแบบเรียนที่ใช้คู่สีต่างกัน 4 คู่ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งกลุ่มทดลองเป็น 3 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม กลุ่มละ 30 คน เครื่องมือที่ใช้ทดลองเป็นรูปภาพประกอบหนังสือแบบเรียนที่ส่งผลต่อการรับรู้จากมากไปหาน้อยตามลำดับดังนี้ คือ

1. ภาพประกอบสีแดงบนพื้นสีเขียว (รับรู้ได้ดีที่สุด)
2. ภาพประกอบสีเหลืองบนพื้นสีม่วง
3. ภาพประกอบสีน้ำเงินบนพื้นสีส้ม
4. ภาพประกอบลายเส้นสีดำและเขียวบนพื้นสีขาว (รับรู้ได้น้อยที่สุด)

งานวิจัยในต่างประเทศ

วิปเปิล (Whipple, 1953) ได้ศึกษาทดลองดูความสนใจของเด็ก ป.6 ที่มีต่อรูปภาพ โดยใช้เด็กจำนวน 150 คน ใช้ภาพจำนวน 49 ภาพ ให้เด็กดูผลการศึกษาพบว่า

1. ภาพที่แสดงความเคลื่อนไหวได้รับความสนใจ
2. ภาพที่ไม่มีรายละเอียดซับซ้อน และมีจุดสนใจจะได้รับความสนใจมาก
3. ภาพขนาดใหญ่ได้รับความสนใจมากกว่าภาพขนาดเล็ก

4. หนังสือที่มีภาพประกอบมากได้รับความสนใจมากกว่าหนังสือที่มีภาพประกอบน้อย

เบนเซติก (Bencetic, 1960) ได้ทำการศึกษาความชอบภาพของเด็กระดับประถมศึกษาเพื่อต้องการทราบว่าเด็กชอบดูภาพประเภทใดมากที่สุด ภาพที่ใช้ทดลองมีภาพวาดเหมือนจริง ภาพ Abstract และภาพที่เด็กวาดเอง โดยถ่ายเป็นภาพสีขนาดโปสการ์ด จำนวน 44 ภาพ จากการศึกษาพบว่า เด็กชอบภาพวาดเหมือนจริงมากกว่าภาพ Abstract และภาพที่เด็กวาดเอง

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการจัดรูปเล่มและการพิมพ์ พอจะสรุปได้ว่า ลักษณะของหนังสือที่ดีที่นักเรียนในระดับศึกษามีความพอใจมีดังนี้

1. ด้านขนาดรูปเล่ม หนังสือที่เด็กชอบควรมีขนาด 6 คูณ 8.5 นิ้ว หรือ 8 หน้ายกประเภทแนวตั้ง (Upright) ความหนาไม่เกิน 200 หน้า
2. ขนาดตัวอักษร ตัวอักษรที่อ่านง่ายและเด็กชอบเป็นตัวอักษรแบบฝรั่งเศษขนาด 18-24 พ้อยท์ และการใช้ตัวอักษรสีต่าง ๆ บนพื้นสีขาวให้ประสิทธิภาพในการอ่านไม่แตกต่างกัน
3. ด้านภาพประกอบ ภาพประกอบที่เด็กชอบมีขนาดใหญ่มีรายละเอียดไม่มาก เป็นภาพถ่ายหรือภาพเหมือนจริง เป็นภาพเคลื่อนไหว สีธรรมชาติ หรือพิมพ์สอดสี 4 สี มีจำนวนมาก ซึ่งภาพที่นำมาประกอบเนื้อหาจะช่วยส่งเสริมความจำและความสามารถในการอ่านโดยเด็กจะชอบภาพประกอบที่มีความสอดคล้องกับเนื้อหาในเรื่อง
4. การจัดรูปหน้า การวางหน้าและตัวอักษรมีผลต่อการอ่าน หนังสือที่เด็กชอบควรวางหน้าเป็นคอลัมน์ เพราะจะส่งผลต่อความเข้าใจในเนื้อเรื่อง ได้ดีกว่าการวางเนื้อความเต็มหน้า

จากข้อมูลและแนวคิดที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ซึ่งได้นำมาเป็นประมวลไว้ในบทนี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์หนังสือประกอบการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในครั้งนี้